

CU PRIVIRE LA EVOLUȚIA ISTORICĂ A ORAȘULUI ȚÎRGOVIȘTE ÎN SECOLELE XIV - XVI

Studiul de față ia în discuție aspecte ale evoluției istorice a vechii reședințe a Țării Românești, Țirgoviștea. Ne-am îndreptat spre cercetarea acestui oraș pentru că, asemeni altor centre urbane din spațiul românesc, Țirgoviștea nu beneficiază de o analiză sistematică și amănunțită a statutului pe care l-a deținut în evul mediu, a organizării sale interne, a diverselor categorii etnice și sociale etc. Pentru acest oraș nu s-a scris, până în prezent, nici o monografie realizată conform tuturor rigorilor științifice. Această situație nu este singulară, majoritatea centrelor urbane din Țara Românească, nebeneficiind de o astfel de monografie. Țirgoviștea reprezintă un oraș prea important pentru a fi neglijat. Istoria sa medievală se îmbină deseori cu cea a țării din care a făcut parte, pentru mai bine de două secole aici aflându-se reședința principală a domniei. De asemenea, orașul de pe Ialomița a fost și un mare centru comercial, religios și cultural. Aici s-a aflat timp de un secol și jumătate Mitropolia Țării Românești și tot aici s-a înființat prima tipografie de la sud de Carpați.

Din punct de vedere istoriografic, situația Țirgoviștei precum și a altor orașe nu este prea bună. În perioada de după al doilea război mondial și până în 1989, având la bază o comandă politică, s-au scris unele lucrări monografice pentru orașe, însă acestea puneau accentul pe epoca veche, pentru a demonstra mărturiile vechimii poporului român pe respectivele meleaguri. Se trecea cu vederea epoca medievală, unde se insista doar dacă se putea vorbi de vreo răscoală țărănească, pentru ca apoi să se insiste pe istoria modernă a respectivelor localități, unde exista material „din belșug” pentru a ilustra „crunta” luptă de clasă și starea „neagră” de sărăcie în care se zbătea proletariatul (în caz că aceasta din urmă nu exista, era inventată)¹. Toate aceste lucrări reprezintă un balast istoriografic. De asemenea, istoricul interesat de situația din evul mediu a Țirgoviștei se confruntă și cu lucrările unor „cercetători” autohtoni, iubitori ai orașului din care provin, ale căror opere diletante nu fac decât să încurce². Limpezind deci apele istoriografice de toate aceste lucrări, observăm că rămân foarte puține studii, scrise cu metodă, rigurozitate și apel direct la izvoare. Dintre acestea amintim, ca fiind cea mai merituosă lucrare, *Țirgoviștea și monumentele sale* realizată de Nicolae Stoicescu și Cristian Moiescu³, care se concentrează însă pe analiza istorică și arhitectonică a monumentelor orașului și mai puțin pe organizarea și evoluția acestuia (câteva date în acest sens se află în prima parte a lucrării amintite, într-o lucrare a lui Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter⁴ și într-un studiu al Liei Lehr⁵). Tot referitor la monumentele Țirgoviștei, în special la bisericile

¹ Pentru orașul Țirgoviște nu deținem o astfel de monografie. Pentru exemplificare, a se vedea *Istoria Craiovei*, coordonatori: Titus Georgescu, Constantin Bărbăciaru, Florea Firan, Craiova, 1977.

² Vezi Mircea B. Ionescu, *Țirgoviștea, Țirgoviște*, 1928, și Idem, *Țirgoviștea. Schițe istorice și topografice*, Oradea, 1929.

³ N. Stoicescu, Cristian Moiescu, *Țirgoviștea și monumentele sale*, București, 1976. Studiul *Curtea domnească din Țirgoviște*, realizat de N. Constantinescu și Cristian Moiescu, a fost publicat la București, în 1965. Vezi și studiul lui Cristian Moiescu, Gh.I. Cantacuzino, *Biserica Stelea*, București, 1968, precum și Cristian Moiescu, *Țirgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1979.

⁴ Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *Curtea domnească din Țirgoviște*, București, 1986.

⁵ Lia Lehr, *Organizarea administrativă a orașului Țirgoviște în secolele XVI-XVII*, în „Valachica”, 1972, 3.

orașului, s-au scris o serie de studii, multe găzduite în paginile revistei „Glasul bisericii”, iar începând cu 1969, multe articole au apărut în revista muzeului local „Acta Valachica”, multe lăsând însă de dorit sub raport științific. Merită însă a fi menționate studiile referitoare la monumente din oraș publicate în alte reviste de Nicolae Șerbănescu⁶, Constantin Nițescu⁷, Victor Brătulescu⁸ și Pavel Chihaiu⁹, cele privind săpăturile arheologice efectuate de Nicolae Constantinescu¹⁰, Gh.I. Cantacuzino, G. Mihăescu și Cristian Moisescu¹¹, precum și altele¹².

Dacă situația istoriografiei privitoare la orașul Tîrgoviște nu este una dintre cele mai bune, în ceea ce privește izvoarele, pentru secolele XIV-XVI, lucrurile stau altfel. Documentele interne din această perioadă au fost publicate în colecția națională *Documenta Romaniae Historica*¹³, de folos fiindu-ne și colecția *Documente privind istoria României*¹⁴, chiar dacă aceasta din urmă nu respectă în întregime normele științifice de editare a documentelor. George Potra a publicat în 1972 singurul volum ce cuprinde documente referitoare la zona Tîrgoviștei, însă calitatea transcrierilor vechilor acte lasă de dorit din punct de vedere paleografic¹⁵. Izvoarelor diplomatice li se adaugă, ca surse pentru cercetarea trecutului Tîrgoviștei, izvoarele externe¹⁶ și rezultatele săpăturilor arheologice întreprinse aici în ultimele decenii¹⁷. Pentru că din secolul al XIV-lea nu deținem decât o mână de documente pentru toată Țara Românească, iar pentru secolul al XV-lea doar câteva sute, dintre care doar puține fac referire la orașe, am fost obligați să apelăm uneori la surse târzii, precum cele din secolele XVII-XVIII, surse ce ne ajută să clarificăm anumite probleme (spre exemplu, moșia orașului).

⁶ Niculae Șerbănescu, *Mitropolia din Tîrgoviște*, în G.B., 1959, 7-12.

⁷ Constantin Nițescu, *Mitropolia Tîrgoviștei*, în G.B., 1963, 1-2; Idem, *Vechi ctitorii tîrgoviștene (Pisanii și inscripții)*, în G.B., 1965, 1-2.

⁸ Victor Brătulescu, *Monumente de arhitectură din Tîrgoviște*, în G.B., 1967, nr. 3-4.

⁹ Pavel Chihaiu, *Monumente gotice în Tîrgoviște*, ed. I, în „Valachica”, Tîrgoviște, 1969, 1, ediția a II-a, în Idem, *Artă medievală*, vol. I, *Monumente din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1998.

¹⁰ N. Constantinescu, *Contribuții arheologice asupra curții domnești din Tîrgoviște (secolele XIV-XVII)*, în S.C.I.V., 1964, 2.

¹¹ Gh.I. Cantacuzino, G. Mihăescu, Cristian Moisescu, *Date preliminare asupra cercetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstiresc Stelea (1969-1970)*, în „Studia Valachica”, 1970, 2; Gh.I. Cantacuzino, P. Diaconescu, G. Mihăescu, *Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște*, în M.C.A., 1986 și altele.

¹² Paul I. Cernovodeanu, *Un meșter sas la Tîrgoviștea, în 1494*, în „Studia Valachica”, 1970, 2.

¹³ *Documenta Romaniae Historica*, seria B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), întocmit de P.P. Panaitescu <și> Damaschin Mioc, București, 1966; vol. II (1501-1525) de Ștefan Ștefănescu <și> Olimpia Diaconescu, 1972; vol. III (1526-1535) de Damaschin Mioc, 1975; vol. IV (1536-1550) de Damaschin Mioc, 1981; vol. V (1551-1565) de Damaschin Mioc <și> Marieta Adam Chiper, 1983; vol. VI (1565-1570) de Ștefan Ștefănescu, 1985; vol. VII (1571-1575) de Ștefan Ștefănescu <și> Olimpia Diaconescu, 1988; vol. VIII (1576-1580) de Damaschin Mioc <și> Ioana Constantinescu, 1996; XI (1593-1601), de Damaschin Mioc, Ștefan Ștefănescu, Marieta Adam ș.a., 1975; scria D, vol. I (1222-1456) de Ștefan Păscu, Constantin Cihodaru, Konrod G. Gundisch, Damaschin Mioc <și> Viorica Pervain, 1977.

¹⁴ *Documente privind istoria României*, seria B, veacul XIII-XV, București, 1953; veacul XVI, vol. V, 1952 și vol. VI, 1953; veacul XVII, vol. I-III, 1951 și vol. IV, 1954.

¹⁵ George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418-1800)*, f. I, 1972.

¹⁶ *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. 1, partea 1-2, 1887-1890, vol. 2, partea 1-2, 1891, vol. 15, partea 1-2, 1911-1913, București; Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București 1902; Idem, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413-1508, București, 1905; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I-XI, București, 1929-1933; N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. I, București, 1895.

¹⁷ Vezi nota 10.

Pe baza izvoarelor și a unor surse secundare, ne propunem în lucrarea de față să realizăm un studiu de caz pentru orașul Tîrgoviște, de la începuturile sale până la sfârșitul secolului al XVI-lea, această limită cronologică putând fi depășită în funcție de informațiile furnizate de izvoare. Încercăm să descifrăm modul în care s-a ridicat orașul Tîrgoviște, cum a devenit acesta unul din marile orașe ale Țării Românești și reședință a domniei, dar și felul în care se arăta orașul, întinderea sa, componența lui etnică, precum și modul în care a fost perceput acest spațiu urban în Evul Mediu. Ne limităm în lucrare la aceste aspecte, deoarece chestiuni precum administrarea orașului, autonomia acestuia și raporturile cu domnia au fost tratate în unele lucrări anterioare.

Începuturile Tîrgoviștei sunt controversate. Menționarea documentară a orașului este, credem, mai târzie față de apariția sa reală. Dovezi, în acest sens, putem obține prin coroborarea informațiilor de ordin arheologic, documentar și lingvistic. Inițial, aici a existat un loc de schimb, ce era folosit pentru schimbul produselor de pe valea Ialomitei, așa cum locuri similare se înșiruiau pe văile majorității râurilor din spațiul extra și intra-carpatic. Spre deosebire de Argeș, Buzău sau Rîmnicul-Vîlcii, orașe ce au luat numele râului pe care se aflau, Tîrgoviștea își trage numele din însăși denumirea locului de comerț. Faptul că „tîrgoviște” înseamnă „locul unde a fost un tîrg”, sugerează posibila întrerupere temporară a funcționării locului de schimb, într-o perioadă nedeterminată, situație pentru care nu avem însă dovezi. Constantin C. Giurescu vorbește despre denumirea Tîrgoviștei ca despre cea a unui „tîrg prin excelență”¹⁸, în timp ce Petre P. Panaitescu consideră că putem lua în considerare și interpretarea „tîrgoviștei” în sensul „seliștei” din Transilvania, de „tîrg mare”, „sat mare”¹⁹. Această din urmă interpretare nu are temei, de vreme ce sufixul „-iște”, care este de origine slavă²⁰, nu desemnează ceva mare, ci locul unde a fost ceva. Întâlnim și alți termeni formați cu sufixul „-iște”, precum miriște ce înseamnă „locul unde a fost grîu” (inițial: mei), sau porumbiște, „locul unde a fost porumb”²¹; în concluzie nu putem interpreta termenul de „seliște” ca drept „sat mare”, iar „tîrgoviște” ca drept „tîrg mare”. Denumirea de „tîrgoviște” este foarte răspândită la sud de Dunăre, în Bulgaria și Serbia Veche²², forma aproape identică a termenului fiind prezentă în slavonă (tîrgovište), croată (trgovištse), sârbă (trgovište), ucraineană (torhovytśa), și polonă (targowisko)²³. Termenul mai este întâlnit în spațiul românesc extracarpatic. În Țara Românească a mai existat o așezare (sat) purtând numele de Tîrgoviște, menționată prima dată într-un document emis de Radu cel Mare între 1495 și 1505, satul fiind întărit

¹⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, partea 2, București 1937, p. 128.

¹⁹ Petre P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 282 (anterior, Panaitescu admitea că „tîrgoviște” înseamnă „loc de tîrg”; Idem, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării?*, în *Interpretări românești*, ed. a II-a, de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekey, București, 1994, p.163). O interpretare originală întâlnim și la Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter, *op. cit.*, p.14-15, care consideră că numele Tîrgoviștei derivă din tîrg, vinovată de această transformare fiind cancelaria domnească ce folosea în actele oficiale limba slavonă (transformare precum cea din Cimpulung în Dolgopol). Vom arăta în continuare că toponimul „tîrgoviște” apare și în Transilvania, unde limba folosită în cancelarie nu era slavona ci latina, deci nu este posibilă o astfel de evoluție a termenului.

²⁰ G. Pascu, *Sufixe românești*, București, 1916, p. 250-252.

²¹ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 440-441. Iordan afirmă ca toponimicul de „tîrgoviște” desemnează existența unui tîrg sau a unui fost tîrg (*Ibidem*, p. 259 și 445).

²² Un oraș Tîrgoviște se află în Bulgaria, lângă Șumla, iar altul, numit și Rozai, la nord-vest de Novi Pazar, în Serbia Veche (Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 282).

²³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p.445.

mănăstirii Tismana²⁴. Ultima mențiune a așezării datează din 1569, apoi probabil dispare²⁵. După nume și probabil localizare este foarte posibil ca și aici să fi existat un târg, amplasarea fiind favorabilă, la Dunăre, lângă Gura Văii de astăzi²⁶. O altă Țirgoviște a existat în Moldova, unde în ținutul Putnei, a fost un sat cu acest nume. În documente, acest sat apare deseori sub denumirea de Țirgoveți²⁷, însă din punct de vedere toponimic se surprinde existența aici tot a unui fost târg. În această zonă a funcționat până la sfârșitul secolului al XV-lea, începutul secolului următor, Târgul Putnei, acesta dispărând datorită luptelor repetate duse în sudul Moldovei și nordul Munteniei între Ștefan cel Mare și domnii Țării Românești. În locul târgului a rămas un sat, Țirgoveți, ce apare și sub numele de Țirgoviște, Țirgoviștii²⁸; acest sat a dispărut, aici rămânând un hotar de moșie, lângă comuna Bolotești de astăzi²⁹. Numele de Țirgoviște apare și în Banat, unde un sat cu această denumire există și astăzi lângă Lugoj. Satul este menționat mai târziu în documente, pe la 1690-1700, sub numele de „Tergovistie”³⁰. Probabil, și în acest loc s-a aflat un târg, ce a dispărut la o dată și din motive necunoscute, singura urmă a sa fiind păstrată în numele satului.

Așezarea geografică a Țirgoviștei a favorizat dezvoltarea acesteia ca oraș, datorită aflării la limita dintre dealuri (Subcarpații Prahovei, la nord) și câmpie (Câmpia Țirgoviștei la sud), pe valea Ialomiței, servind însă ca debușeu și pentru produsele de pe valea Dîmboviței, ce curge câțiva kilometri la vest de Țirgoviște. Orașele din Țara Românească s-au dezvoltat pe trei linii imaginare: una în preajma munților (Cîmpulung, Argeș, Rîmnicul-Vîlcii), alta la zona de trecere dintre deal și câmpie (Buzău, Țirgșor, Țirgoviște, Pitești, Țirgul Jiului), și o a treia la Dunăre sau în preajma acesteia (Brăila, Cornățel, Giurgiu, Calafat). Observăm că cele mai numeroase centre urbane au apărut la limita deal-câmpie, aici încadrându-se și Țirgoviștea. Motivele apariției acestei așezări sunt economice (locurile de comerț aflate aici erau folosite de locuitorii ambelor zone pentru schimbul produselor), geografice și strategice (posibilitatea de a se refugia mai ușor spre locuri mai bine protejate de atacurile străine). Pe valea Dîmboviței cobora cunoscutul „Drum al Brăilei” ce făcea legătura, prin Cîmpulung, cu Brașovul, drum amintit indirect la 1358³¹ și în mod direct în privilegiul lui Vladislav I dat brașovenilor la 20 ianuarie 1368³². Această cale, ce lega sud-estul Transilvaniei de Dunăre, a favorizat dezvoltarea vieții urbane la sud de Carpați. Regalitatea maghiară a avut un rol foarte important în

²⁴ D.R.H., B, I, p. 420, nr. 260. Acest sat face parte dintr-un domeniu mai mare, al Tismanei, ce cuprindea și alte sate, precum Varovnic, Petrovița, Jidovștița, întărite mănăstirii începând cu Mircea cel Bătrîn. Primele acte care s-au păstrat le avem de la acest domn, dar este posibil ca daniile să fi fost făcute de către predecesorii săi (*Ibidem*, p. 22, nr. 8, 27 iunie 1387).

²⁵ *Ibidem*, VI, p. 176, nr. 141 (act din 11 aprilie 1563). Câțiva ani mai înainte, în 1560, Țirgoviștea apare ca seliște (*Ibidem*, V, p. 199, nr. 184).

²⁶ Vezi în D.I.R., B, veacurile XIII-XVI, *Indicele numelor de locuri*, întocmit de Ion Donat (responsabil), București, 1956, p. 141; Nicolae Constantinescu, în *Constatări statistice și considerații istorice asupra satelor medievale dispărute*, în *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, p. 220, crede că Țirgoviștea a dispărut după 1500.

²⁷ D.I.R., A, veacurile XIV-XVII (1384-1625), *Indicele numelor de locuri*, întocmit de Alexandru I. Gonța, ediție de I. Caproșu, București, 1990, p. 255.

²⁸ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea II, București, 1992, p. 1193.

²⁹ Constantin C. Giurescu, *Țirguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, ediția a II-a, București, 1997, p. 311-312.

³⁰ Coriolan Suciș, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 196.

³¹ D.R.H., D, I, p. 72, nr. 39.

³² *Ibidem*, p. 86, nr. 46.

fixarea acestui drum comercial, integrat în cadrul politicii de expansiune a regatului către Marea Neagră (marea invazie tătară din 1241 a blocat această politică ce a fost reluată în prima jumătate a secolului al XIV-lea)³³. Actul din 1358, dar mai ales cel din 1368, reprezintă un succes al regalității maghiare, care a impus domnului Țării Românești un compromis, acesta recunoscând culoarul (drumul) dintre Brașov și Dunărea de Jos ca o zonă de liberă circulație a mărfurilor, având un regim vamal privilegiat³⁴. Pe acest drum s-a dezvoltat și Tîrgoviștea, beneficiind de intensificarea schimburilor comerciale. În 1358-1368, așezarea era, probabil, în ascensiune, chiar dacă ea nu este menționată documentar. Dacă aici a existat un târg, credem că, în cadrul organizării fiscale a țării, aici se afla o vamă internă. O analiză mai atentă a actului de la 1368 ne arată că, la acea vreme, mai existau și alte vămi în țară, în afara Cîmpulungului și a Slatinei, din moment ce negustorilor brașoveni, după ce plăteau aceste vămi, li se permitea „să treacă slobozi și nestânjeniți prin țara noastră”.

Tot pe „drumul Brăilei” s-a ridicat un alt oraș al Țării Românești, Tîrgșorul. Numele sub care apare această așezare în acte este diferit, în funcție de limba în care în care este scris documentul. Astfel în actul latin emis de Ștîbor, voievodul Transilvaniei, la 7 septembrie 1412, Tîrgșorul apare menționat pentru prima dată sub forma *Novo Foro*, târgul nou, documentul surprinzând deci situația de nouă așezare de comerț a Tîrgșorului³⁵. Actele slavone preiau denumirea românească de Tîrgșor - Тръгшоръ³⁶ și într-adevăr acest nume trebuie pus în legătură cu cel al orașului vecin, ce ne stă în atenție, Tîrgoviștea. Deși cele două așezări sunt menționate documentar cam în aceeași perioadă, analizând numele lor, observăm că Tîrgoviștea era față de Tîrgșor târgul mai mare și mai vechi (la cea vreme, s-a încercat diferențierea prin nume a celor două centre de schimb).

Faptul că la Tîrgoviște se afla un important loc de comerț pentru zonă și, bineînțeles, o vamă, se observă chiar din primele mențiuni documentare. Astfel, Mircea cel Bătrîn acordă „negustorilor și pîrgarilor” polonezi dreptul de a veni liberi cu mărfurile lor în Țara Românească, urmând să fie scutiți de vămi, cu excepția Tîrgoviștei³⁷. Actul nu este datat, dar admitem interpretarea lui Panaitescu, care propune anul 1403 ca dată de emitere al privilegiului (între 1401, când Vitold devine mare cneaz, și înainte de 1404, când Mircea cucerește Chilia)³⁸. Privilegiul surprinde poziția Tîrgoviștei ca vamă internă principală, în condițiile în care aici se ridicase o curte domnească, probabil pentru Mihail, fiul lui Mircea, ce devenise domn asociat. Ridicarea acestei curți în Tîrgoviște poate fi interpretată din două perspective: 1. confirmare a poziției de centru important în țară a acestei așezări aleasă de domnie, în aceste condiții, pentru a găzdui o nouă reședință; 2. inițiativă domnească, autoritatea centrală determinând prin curtea sa de aici formarea așezării urbane. În ceea ce ne privește, înclinăm spre prima variantă. Argumentele ne vin dintr-o

³³ Șerban Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI)*, în *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, ediția a II a, București, 1999, p. 165.

³⁴ *Ibidem*, p. 168-170.

³⁵ *D.R.H.*, dosar I, p. 192, nr.118.

³⁶ *Ibidem*, p. 197, nr. 120 (actul emis de Mircea cel Bătrîn la 6 august 1413, ce copiază actul lui Ștîbor din 1412).

³⁷ B.P. Hașdeu, *Arhiva istorică a României*, București, 1865, tom I, partea I, p. 3-4.

³⁸ Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 101.

direcție mai puțin menționată până acum: comunitatea săsească. Sașii au început să vină la sud de Carpați încă dinainte de 1300. Prezența lor în acest spațiu se încadrează tot în politica de extindere a sferei de influență a regatului maghiar către Marea Neagră și gurile Dunării. Regalitatea maghiară a acționat aici prin intermediul cavalerilor teutoni (1211-1225), sau, ulterior invaziei mongole, a cavalerilor ioaniți (1247). Odată cu aceste intervenții militare, „descălecat” militar, cum îl numește Șerban Papacostea, are loc și „descălecatul” poporului, al oamenilor de rând: români, sași și unguri³⁹. Românii au venit în spațiul sud și est-carpatic din motive mai mult politice și religioase, datorită presiunii confesionale exercitată de către regalitate, în timp ce sașii și ungurii au avut și interese economice, căutând locuri bune pentru practicarea meșteșugurilor și comerțului. Diploma acordată cavalerilor ioaniți în 1247 de către Bela IV surprinde existența acestei colonizări, pe care regalitatea încerca să o țină sub control: se cere ioaniților să nu-i primească „pe țărani din regatul nostru, de orice stare și neam ar fi, și pe sașii și teutonii din regatul nostru, să se așeze în ținuturile sus-numite (voievodatele de la sud de Carpați, n.ns.), decât cu îngăduință regală osebită”⁴⁰. Observăm că spre sud mergeau țărani, români sau maghiari, dar și sași și teutoni, ultimele două categorii fiind deosebite după regiunea de unde au venit. Sașii vin în acest spațiu și pentru a scăpa de tendințele tot mai autoritare ale regelui maghiar, cu care au ajuns deseori la conflict (revolta din 1277 a sașilor din jurul Sibiului, sau revolta din 1342)⁴¹. În Țara Românească, îi găsim așezați pe sași, până târziu, în cele mai vechi orașe: Cîmpulung, Rîmnicul-Vîlcii, Argeș și Tîrgoviște (ultimul oraș reprezintă cel mai sudic centru în care s-a stabilit o comunitate importantă de sași). Ei au preferat deci, încă de la început, să se așeze în locuri unde se practica schimbul, contribuind astfel la ridicarea urbană a respectivelor centre.

Tradiția istorică surprinde prezența sașilor și rolul acestora la formarea primelor așezări urbane. *Letopisețul cantacuzinesc* al lui Stoica Ludescu menționează că legendarul Negru Vodă a coborât din Țara Ungurească, din Amlaș și Făgăraș, cu o „mulțime de noroade: români, papistași, sași...”. Cronica menționează că primul oraș „făcut” de domn și „noroade” e Cîmpulungul, centru urban în care sașii au deținut poziții importante (interesant e faptul că singurii străini prezenți în cronică, veniți împreună cu Negru vodă, sunt sașii, ce erau totodată și papistași, catolici)⁴². Actul lui Vladislav privind statutul catolicilor din Țara Românească, emis în 1369, atunci când amintește categoriile catolicilor o face în ordinea: orășenii (*civibus*), poporul (*populis*) și oaspeții (*hospitibus*), aceasta deoarece majoritatea catolicilor, a sașilor, se aflau în orașe⁴³. În Tîrgoviște, sașii au fost prezenți încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea începutul secolului al XIV-lea, fapt certificat de cercetările arheologice recente, ce au remarcat, în legătură cu un anumit tip de ceramică din acea vreme, analogii foarte mari cu ceramica găsită

³⁹ Șerban Papacostea, *Geneza statelor românești: schiță istoriografică și istorică*, în *op. cit.*, p. 27.

⁴⁰ *D.R.H.*, dosar I, p. 27, nr. 10.

⁴¹ Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Români în cronică săsească*, București, 1980, p. 161.

⁴² *Istoria Țării Românești. 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică de C. Grecescu, D. Simionescu, București, 1960, p. 12.

⁴³ *D.R.H.*, B, I, p. 12, nr. 3.

în Transilvania, ce este atribuită coloniștilor sași⁴⁴. Credem că acești coloniști s-au așezat nu pe un loc deșert, ci lângă tîrgul amintit al văii, contribuind la obținerea de către acesta a atributelor urbane⁴⁵. Abia apoi, domnia, atrasă de posibilitățile economice ale acestei așezări, aflată în plină dezvoltare, și-a stabilit aici la sfârșitul secolului al XIV-lea o reședință. Situația este identică cu cea de la Cîmpulung, unde domnia și-a ridicat o curte după ce această așezare devenise oraș (sașii au avut și aici un rol important pentru devenirea urbană, ei ridicând o importantă biserică, Bărăția, în care la 1300 era îngropat comitele lor, Laurentiu).

Am lăsat la urmă, ceea ce se consideră de către unii istorici a fi prima mențiune a Tîrgoviștei, cea a bavarezului Johann Schiltberger. Acesta a participat la expediția lui Sigismund de Luxemburg împotriva turcilor otomani, fiind martor al bătăliei de la Nicopole (septembrie 1396), pe care o descrie în memoriile sale. Luat prizonier de către turci și apoi de către mongoli, Schiltberger petrece departe de țara sa mai mult de două decenii, reușind ulterior să fugă⁴⁶. Pentru noi mărturia sa este importantă, deoarece menționează câteva din principalele orașe din Țara Românească și Moldova. Printre altele, el spune că: „am fost și în Țara Românească în cele două capitale ale ei care sunt numite Argeș (Agrich, în forma din text, n.ns) și Tîrgoviște (Turkoich în text, n.ns.)”⁴⁷. Identificarea celui de-al doilea oraș cu Tîrgoviștea credem că este plauzibilă, nefiind contestată de către istorici. Probleme apar datorită faptului că Schiltberger a trecut prin spațiul românesc de două ori, o dată la ducere, spre Nicopole, a doua oară, la întoarcere, când venea din prizonierat. Maria Holban, în *Călători străini*, crede că mențiunea Tîrgoviștei se face în prima călătorie⁴⁸, în 1396, în timp ce Gh.I. Cantacuzino, afirmă că acest lucru este posibil și pentru întoarcerea bavarezului în Europa, după 1420⁴⁹. Cercetând textul, așa cum este reprodus în *Călători străini* după cea mai bună ediție, cea a lui Valentin Langmantel (Tubingen, 1885), înclinăm spre prima variantă, pentru că atunci când Schiltberger vorbește de întoarcerea în spațiul românesc reproduce fidel drumul pe care l-a urmat prezentând principalele repere ale acestuia: Chilia-Cetatea Albă-Iași-Suceava, de acolo mergând la Liov, continuându-și drumul spre casă⁵⁰. Urmând un astfel de traseu, pare mai puțin logic un ocol prin Brăila, Tîrgoviște, Argeș și apoi revenire în Moldova, mai ales pentru un om întors dintr-un lung prizonierat. În aceste condiții, admitem că Schiltberg a trecut prin cele două „capitale” ale Țării Românești înainte de 1396, când are loc bătălia de la Nicopole.

Acceptând această variantă, atunci este posibil ca Mihail I să fi fost asociat la domnie înainte de 1396, în condițiile în care Tîrgoviștea i-a fost reședință. O situație asemănătoare întâlnim cu câteva decenii mai înainte,

⁴⁴ Vezi concluziile colocviului *Semnificația rezultatelor săpăturilor arheologice privind începuturile orașelor medievale din Țara Românească*, în H.U., III, 1995, nr. 1-2, p. 233.

⁴⁵ Cercetările arheologice confirmă atingerea de către Tîrgoviște a stadiului urban în a doua jumătate a secolului al XIV-lea (vezi Petru Diaconescu, *Cercetări arheologice la curtea domnească din Tîrgoviște*, în „Valachica”, 15, 1997, p. 67-8).

⁴⁶ *Călători străini despre țările române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 26-27.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁴⁹ Gh.I. Cantacuzino, *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor urbane medievale și curțile domnești din Țara Românească*, în „Studia Valachica”, 1970, 2, p. 100-101.

⁵⁰ *Călători străini*, I, p. 31.

când Basarab I rezida la Argeș, iar fiul său Nicolae Alexandru, domn asociat, și-a stabilit curtea la Cîmpulung. O parte a istoricilor sunt de acord cu Petre P. Panaitescu, ce crede că anul asocierii lui Mihail este 1408⁵¹, în timp ce Emil Vîrtosu consideră că asocierea la tron poate fi pusă în legătură cu creșterea pericolului otoman, după 1393⁵². Neavând suficiente dovezi în sprijinul uneia dintre aceste teorii, preferăm să afirmăm ceea ce este sigur: Țirgoviștea, ca așezare urbană, se ridică pe locul unui vechi loc de schimb, cu concursul coloniștilor sași, veniți aici începând din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Până la momentul domniei lui Mircea cel Bătrîn credem că orașul era deja constituit, în condițiile în care și „drumul Brăilei” era deja consacrat în actele oficiale, Țirgoviștea reprezentând o etapă importantă a acestui drum. Atras de posibilitățile acestui nou centru urban, Mircea (sau unul din predecesorii săi) stabilește aici o curte, ce va deveni reședință pentru Mihail, (în Moldova, Alexăndrel, fiul lui Ștefan cel Mare, avea curtea sa la Bacău, oraș care însă nu a devenit reședință principală a țării). În 1412, în privilegiul dat brașovenilor de voievodul Transilvaniei⁵³, act reluat apoi de Mircea în 1413, în două variante una slavonă, alta latină⁵⁴, Țirgoviștea apare ca vamă alături de Brăila, Țirgșor și Bran (în această formă, privilegiul va fi reînnoit de către toți domnii până la Vlad Dracul inclusiv). Mihail emite în Țirgoviște ca domn asociat primul său act cunoscut, pe la 1417-1418, act în care așezarea apare pentru întâia dată menționată ca oraș (ораш господства ми, „orașul domniei mele”, în documentul slavon)⁵⁵.

Potrivit concepției medievale, reședința țării nu era stabilă, locul unde se afla domnul considerându-se a fi centrul politic, militar și administrativ, indiferent că acesta se afla într-un oraș sau alt tip de așezare. Abia când reședința se va stabili într-un singur loc putem vorbi de capitală. În Țara Românească, acest lucru se petrece abia după jumătatea secolului al XVII-lea, când Bucureștii vor rămâne singura reședință (Țirgoviștea va mai fi folosită ca reședință de vară de Constantin Brîncoveanu). În Țara Moldovei, situația este asemănătoare, însă primele reședințe nu sunt la fel de sigure precum în sudul Carpaților: prima reședință a țării pare a fi fost Baia (reședință a lui Dragoș și, probabil, a lui Bogdan), apoi, probabil, Siretul (reședință a lui Lațcu), pentru ca, începând cu domnia lui Petru I, reședință principală să devină Suceava (domnii rezidau în cetatea Sucevei)⁵⁶. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, domnii Moldovei își stabilesc reședința la Iași.

Reședința Țării Românești a cunoscut o evoluție asemănătoare. Primii domni au rezidat la Argeș, care pare să fi fost nucleul de la care a pornit

⁵¹ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 56. N. Iorga propune, fără a aduce argumente, anul 1399, ca dată a asocierii lui Mihail (*Istoria românilor*, vol. III, ediție de Victor Spinei, București, 1993, p. 253).

⁵² Emil Vîrtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în sec. al XVI-lea*, București, 1960, p. 292. Credem că este posibil ca Mihail să fi fost asociat la domnie în această perioadă; Mircea a dorit să reglementeze succesiunea la tron, în condițiile în care se confrunța cu pretendenți, precum Vlad.

⁵³ *D.R.H.*, D. I, p. 191, nr. 118.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 197, nr. 120 și p. 198, nr. 121.

⁵⁵ *Ibidem*, B, I, p. 82, nr. 39.

⁵⁶ Mircea D. Măteci, Emil I. Emăndi, *Cetatea de scaun și Curtea domnească din Suceava*, București, 1988, p. 22-25 (autorii consideră că stabilirea la Suceava a reședinței Moldovei are loc la sfârșitul deceniului nouă al secolului al XIV-lea).

închegarea statală de la sud de Carpați⁵⁷. Odată cu extinderea țării spre sud și est are loc și un proces paralel, firesc, de mutare a reședinței dinspre munte spre câmpie⁵⁸. La începuturile Țării Românești, domnia și-a impus autoritatea asupra stăpânirilor locale, preluând sistemul de curți locale pe care le-a transformat în curți proprii. În aceste curți se afla, ca reprezentant al puterii domnului în teritoriu, pârcălabul, care avea atribuții juridice, supraveghea căile comerciale, încasa vămile și strângea cetele de slujitori în caz de necesitate militară. Astfel de curți (ce aveau și rol de a reședință a domnului când acesta mergea prin țară, la scaune de judecată etc.) se aflau peste tot cuprinsul Țării Românești, dar în special la est de râul Olt (la vest, în Oltenia, încă supraviețuia o veche autonomie, reprezentată de bănie; din acest spațiu, domnii emit foarte puține acte între secolele XIV și XVI). Unele dintre curți apar menționate în izvoare sau au fost cercetate din punct de vedere arheologic (Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, București, Craiova, Floci, Gherghița, Slatina, Rîmnicul-Vîlcii, Tîrgșor), în timp ce altele nu pot fi identificate decât după locul de emiteră al unor acte domnești (Afumați, Brîncoveni, Didrih-Dridu, Florești, Greaca, Rușii Logofătului, mănăstirile Argeș, Glavacioc, Govora, Mislea și Tismana)⁵⁹. În cadrul acestui sistem multiplu de curți, domnia prefera una ca drept reședință, orientându-se în general spre acea curte ce deținea o poziție geografică și strategică favorabilă. Datorită extinderii Țării Românești spre sud-est, Argeșul și-a pierdut poziția avantajoasă pe care o deținea anterior, la începutul secolului al XV-lea fiind prea aproape de munți, și de Transilvania, și prea departe de Dunăre. În aceste condiții, în mod firesc, domnia a preferat o reședință situată mai spre centrul țării. Tîrgoviștea întrunea această condiție, deoarece avea bine asigurate legăturile cu toate părțile statului, fiind mai bine poziționată și din punct de vedere administrativ (dacă tragem o linie dreaptă de la Severin la Brăila, constatăm că Tîrgoviștea se află cam la jumătatea distanței). Această situație, la care se adaugă interesele economice (așezarea Tîrgoviștei pe un important drum comercial) și politice, vor determina, după Mircea cel Bătrîn, stabilirea reședinței țării la Tîrgoviște. Procesul de mutare aici a reședinței nu a fost direct și imediat, dar a fost ireversibil.

În documentele slavone, reședințele domnești apar sub forma „насто́лнїи град”, „насто́лнїи варош” și „стол”, „cetate de scaun”, „oraș de scaun” și „scaun” (scaun cu dublu sens de tron, dar și de loc al tronului, centru al statului unde se află domnul), sau „град”, „cetate”. Tîrgoviștea apare menționată pentru prima dată ca „scaun” într-un act slavon emis de Alexandru Aldea, la 25 iunie 1436 (forma din act este насто ши столъ Тръговиши – „scaunul de față Tîrgoviște”⁶⁰), iar ca „oraș de scaun” - „насто́лнїи ораш”, în hrisovul emis de către Vladislav II, la 5 august 1451⁶¹. Bucureștii apar însă drept „cetate” - „град” încă din primul act în care sunt pomeniți, act emis de

⁵⁷ N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 143-145.

⁵⁸ Pentru condițiile în care s-a desfășurat procesul de închegare statală la sud de Carpați, vezi Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) pînă la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotozirii ungare, în Constituirea statelor feudale românești*, coordonator Nicolae Stoicescu, București, 1980, p. 41-96.

⁵⁹ Pentru precizarea locului de rezidență al domnilor și de emiteră a actelor oficiale pentru perioada secolului XIV-XVI, a se vedea indicele *D.R.H.*, B, vol. I VIII, XI, precum și lista rezumatelor documentelor din *D.I.R.*, XVI, B, vol. V-VI.

⁶⁰ *D.R.H.*, B, I, p. 139, nr. 77.

⁶¹ *Ibidem*, p. 184, nr. 105.

Vlad Țepeș, la 20 septembrie 1459⁶², în timp ce Țirgoviștea este menționată consecvent ca „oraș de scaun” și nu „cetate”, precum apar Bucureștii pe tot parcursul secolului al XV-lea (abia la sfârșitul domniei lui Vlad Călugărul, Țirgoviștea apare sub forma „cetate de scaun” într-un act emis la 15 iulie 1494⁶³). Probabil, pisarii hrisoavelor domnești făceau deosebire între cele două reședințe, deoarece curtea din Țirgoviște se afla într-un oraș, în timp ce curtea din București era situată într-o cetate, orașul fiind în curs de constituire. După această dată, forma „cetate de scaun”, „cetate”, apare foarte des menționată pentru cele două reședințe domnești amintite, termenul de „scaun” mai fiind folosit și în cazul altor curți, precum Pitești⁶⁴, Slatina⁶⁵ și Gherghița⁶⁶.

Mihail I a stat la Țirgoviște, în timp ce Dan al II-lea (1420-1424, 1426-1431, cu intermitențe) a preferat Argeșul (în schimb, Dan al II-lea a întărit Țirgoviștenilor un privilegiu fiscal prin care orașenii erau scutiți de plata vămilor din țară, cu excepția celei din propriul oraș⁶⁷). Începând cu Alexandru Aldea (1431-1436), majoritatea domnilor rezidă în centrul de pe Ialomița, foarte puține acte din cele păstrate fiind emise din alte curți domnești. După Alexandru Aldea vor rezida aici Vlad Dracul (1436-1442, 1443-1447), Vladislav al II-lea (1447-1456) și Vlad Țepeș (1456-1462), până în 1462 Țirgoviștea fiind principalul oraș al țării. Dacă din timpul lui Mircea cel Bătrîn și al fiului său, Mihail, cercetările arheologice de la Țirgoviște au scos la iveală urmele unei case domnești și a unei biserici-paraclis, înconjurată de un zid de piatră cu două turnuri⁶⁸, din perioada lui Vlad Țepeș datează un turn de observație și pază, ridicat în interiorul curții, cunoscutul turn al Chindiei⁶⁹.

Un moment de cotitură în evoluția reședinței domnești îl reprezintă ridicarea de către Vlad Țepeș, în sud, în Câmpia Vlașcăi, a unei fortificații cu rol de apărare, dar mai ales de supraveghere a drumului ce venea de la Giurgiul ocupat de turci: „cetatea Dîmboviței”, Bucureștii. Vlad Țepeș când a ridicat această fortificație, aflată pe urmele alteia mai vechi, nu a avut în intenție așezarea aici a reședinței⁷⁰, el având interese militare și strategice (vezi planul său antiotoman din 1461-1462, plan concretizat în prima fază, apoi eșuat)⁷¹. Locul de reședință al lui Vlad Țepeș a fost tot Țirgoviștea, documentele emise de domn din „cetatea Bucureștilor” – „град Букуреши” datorându-se prezenței sale aici pentru supravegherea lucrărilor de construcție⁷², sau pentru a supraveghea linia Dunării în perspectiva începerii luptelor cu otomanii⁷³. Abia urmașul său la tron, Radu cel Frumos, este primul

⁶² *Ibidem*, p. 203, nr. 118.

⁶³ *Ibidem*, p.409, nr. 250.

⁶⁴ *Ibidem*, III, p. 201, nr. 126.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 334, nr. 199.

⁶⁶ *Ibidem*, V, p. 38, nr. 35.

⁶⁷ Țirgoviștenii aveau astfel de scutiri din perioada anterioară lui Dan al II-lea: „cum ați dat (vamă, n.n.s.) în zilele vechilor domni, astfel și acum” (*Ibidem*, I, p. 109, nr. 55).

⁶⁸ Nicolae Constantinescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 17.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 34 – 35.

⁷⁰ Dan Berindei în *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1462-1862)*, București, 1963, p. 16-17, crede că Bucureștii au îndeplinit rolul de „cetate de scaun” începând cu domnia lui Vlad Țepeș.

⁷¹ Petre Ș. Năsturel, *Cetatea București în veacul al XV-lea*, în *M.I.M.*, I, 1964, p. 143 – 147.

⁷² Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, p. 318, nr. 318 (document din 14 martie R.H., 1457 ce amintește prezența domnului lângă *castro Bokoresht* – „Cetatea București”).

⁷³ *D.R.H.*, B, I, p. 205, nr. 120 (document emis în 1461, cu câteva luni înaintea luptelor cu otomanii).

domn ce va rezida efectiv în București⁷⁴, motivul fiind presiunea turcilor otomani. După ce, în noiembrie 1473, „cetatea de scaun numită Dîmbovița” este puternic avariata de atacul lui Ștefan cel Mare⁷⁵, Tîrgoviștea este din nou preferată de domni, mai ales de cei fideli lui Ștefan, precum Laiotă Basarab⁷⁶. În schimb, Basarab cel Tânăr, sau Țepeluș domn apropiat turcilor, stă în București, în curtea pe care o reface (în acte apare „Cetatea Nouă” – нови град)⁷⁷.

Dacă Vlad Călugărul (1482-1495) a preferat curtea de la București⁷⁸, Radu cel Mare a stat majoritatea perioadei domniei sale (1495-1508) la Tîrgoviște. Unul dintre domnii care au acordat curții din Tîrgoviște o atenție deosebită a fost Neagoe Basarab (1512-1521). Predecesorul său începuse să ridice la sugestia patriarhului Nifon un nou lăcaș pentru Mitropolia Țării Românești, care rămăsese la Argeș, însă cel care termină biserica este Neagoe (sfîntirea are loc la 17 mai 1520⁷⁹). Neagoe Basarab rezidă majoritatea timpului în Tîrgoviște, însă, precum alți domni, merge și prin țară, (emite documente din Pitești, unde ridică o curte nouă, probabil în locul alteia mai vechi⁸⁰, din Curtea de Argeș, unde ctitorește cunoscuta mănăstire de lângă oraș, sau din București, această reședință primind anual vizita domnului, dovadă documentele date de aici). Radu de la Afumați (1522-1529, cu intermitențe) emite cele mai multe acte ale sale din Tîrgoviște, fapt ce se explică prin conflictul aproape permanent cu otomanii. În schimb Vladislav III și Vlad Încatul, care au colaborat strâns cu turcii, au rezidat în special la București de unde puteau ține mai ușor legătura cu susținătorii lor.

Urmează o perioadă de instabilitate între cele două reședințe. Astfel, în timpul lui Vlad Vintilă (1532-1535) și Radu Paisie (1535-1545), între Tîrgoviște și București, domnii aleg prima reședință. Lui Radu Paisie i se atribuie acoperirea cu plumb a lăcașului Mitropoliei din Tîrgoviște, lucrările fiind gata la 20 septembrie 1537, așa cum reiese din pisania lăcașului⁸¹. Situația se schimbă după acest domn, când vine la tron Mircea Ciobanul (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559), care reface curtea de la București, care, ca de altfel și restul orașului, va avea de suferit datorită distrugerilor și jafurilor făcute de turci cu ocazia mazilirii domnului, petrecută în 1554. În locul lui Mircea Ciobanul, este adus domn Pătrașcu cel Bun (1554-1557), care rezidă și în București și în Tîrgoviște. În schimb Petru cel Tânăr (1559-1568) stă tot timpul domniei sale în București, aceeași situație fiind întâlnită și sub Alexandru al II-lea Mircea (1568-1577, cu o scurtă pauză, în mai 1574, când Ioan Vodă pune ca domn în București pe pretendentul Vintilă Vodă)⁸². Fiul lui Alexandru II Mircea, Mihnea Turcitul, a preferat tot Bucureștii, unde a stat aproape permanent pe timpul celor două domnii (1577-1583, 1585-1591), el mergând la Tîrgoviște numai în lunile de vară.

⁷⁴ Primul act în care Bucureștii apar „cetate de scaun”- „настоли град” a fost emis de către Radu cel Frumos, la 14 octombrie 1465 (*Ibidem*, p. 219, nr. 128).

⁷⁵ Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV – XVI publicate de Ion Bogdan*, București, 1959, p. 17.

⁷⁶ *D.R.H.*, B, I, p. 247, nr. 150.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 265, nr. 161.

⁷⁸ Totuși se pare că Vlad Călugărul a fost preocupat și de curtea de la Tîrgoviște dovadă aducerea din Transilvania a unui meșter tunar, „pixenmaister” Michel, ce urma să se ocupe de consolidarea fortificațiilor din acest oraș (Paul Cernovodcanu, *op. cit.*, p. 230-231).

⁷⁹ N. Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 170-171.

⁸⁰ *D.R.H.*, B, II, p. 321, nr. 165 (document din 22 noiembrie 1517 ce amintește „noile curți din orașul Pitești”). Din acest centru Neagoe Basarab emite mai multe hrisoave (ianuarie 1518, vara 1519).

⁸¹ N. Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 179.

⁸² Alexandru al II-lea Mircea emite acte și din Tîrgoviște, în special în timpul verii, în lunile iulie-septembrie, așa cum face în 1570, 1571, 1572 (indicele *D.R.H.*, B, vol. VII-VIII).

După 1557, constatăm că domnii nu mai merg pe la celelalte curți din țară, preferând să stea numai în București și Țirgoviște.

Petru Cercel (1583-1585) rezidă majoritatea timpului la Țirgoviște, motivele acestei orientări fiind de natură politică. După Mihnea Turcitul, Ștefan Surdul (1591-1592), Alexandru cel Rău (1592-1593), precum și Mihai Viteazul (în prima parte a domniei sale, ce a durat între 1593-1601) au stat numai la București. Ultimul domn amintit se ridică în noiembrie 1594 împotriva otomanilor, încadrându-se, prin politica sa, în planurile de cruciadă ale Ligii Sfinte. Primele acțiuni au loc chiar în București: uciderea creditorilor levantini și a turcilor din acest oraș. Fiind nevoit să se retragă din fața turcilor după lupta de la Călugăreni (august 1595), Mihai va abandona în favoarea acestora cele două reședințe importante, Bucureștii și Țirgoviștea. În fiecare din cele două orașe, Sinan Pașa ridică fortificații, însă în urma contraofensivei lui Sigismund Báthory și Mihai Viteazul din octombrie 1595, este nevoit să abandoneze aceste întărituri, aruncându-le în aer⁸³. Aceste acțiuni asociate cu distrugerile provocate de oștile creștine vor afecta foarte mult cele două orașe și curțile lor domnești, cel mai greu încercat fiind Bucureștii. Ruinarea curții de aici îl determină pe Mihai să stea în a doua parte a domniei la Țirgoviște, această situație prelungindu-se și în primul sfert al secolului XVII (1600-1625) până când Alexandru Coconul va prefera să revină la București.

Alternarea dintre cele două reședințe reprezintă deci o caracteristică a secolelor XVI și XVII, abia în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, balanța înclinând în favoarea Bucureștilor. Referitor la această problemă, opiniile istoricilor sunt împărțite. Petre P. Panaitescu⁸⁴ și George Potra⁸⁵ consideră că argumentul principal pentru stabilirea reședinței Țării Românești la București a fost cel economic. Țirgoviștea ar fi profitat de pe urma comerțului cu orașele din Transilvania, în timp ce Bucureștii s-au dezvoltat datorită intensificării legăturilor economice cu sudul Dunării (Imperiul Otoman). Panaitescu adaugă, ca argument în favoarea Bucureștilor, importanța strategică⁸⁶, acest oraș fiind așezat pe o serie de dealuri la marginea întinsei păduri a Vlăsiei, reprezentând un punct de observație spre Dunăre. Nicolae Stoicescu consideră că Bucureștii s-au impus ca reședință datorită influenței otomane, orașul fiind aproape de Dunăre și de Giurgiu, hotarul Imperiului Otoman⁸⁷; Constantin C. Giurescu are un punct de vedere asemănător⁸⁸. În ceea ce ne privește, credem că la baza stabilirii, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a reședinței Țării Românești în București au stat mai mulți factori de influență. Primul factor este cel politico-militar, reprezentat de către turcii otomani, care au căutat să țină sub control numirea, și uneori activitatea domnilor Țării Românești, fapt ce se manifestă tot mai puternic în a doua parte a secolului al XVI-lea. Reședința din orașul de pe Dîmbovița era mult mai ușor de supravegheat de către garnizoana turcă aflată în kazaua de la Giurgiu, Bucureștii fiind la mai puțin de o zi de mers de Dunăre. Această așezare a reședinței domnești făcea, de fapt, mult mai

⁸³ A se vedea numeroasele mărturii ale călătorilor străini din *Ibidem* (Alfonso Visconti, Diego Galan, Filippo Pigafetta).

⁸⁴ Petre P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării?*, p. 167-168.

⁸⁵ George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, București, 1990, p. 16.

⁸⁶ Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 168.

⁸⁷ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 10.

⁸⁸ Constantin C. Giurescu în *Istoria Bucureștilor*, București, 1979, p. 51, afirmă că Radu cel Frumos a ales reședința de la București „ca să fie mai aproape de turci”.

ușoară intervenția otomanilor în Țara Românească, din punct de vedere politic și militar (poziția Bucureștilor era strategică, dar nu în favoarea domnilor țării, ci în favoarea turcilor). Un al doilea factor, secundar, este reprezentat de relațiile comerciale dintre țara de la sud de Carpați și spațiul otoman, relații care au cunoscut o dezvoltare accentuată tot în a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁸⁹, rolul Bucureștilor fiind unul foarte important⁹⁰.

Domnii Țării Românești au încercat să ducă o abilită politică de echilibru și de legătură între spațiul creștin și cel otoman. Din acest punct de vedere, așezarea Tîrgoviștei a fost preferată de către domnii ce s-au îndepărtat de la linia colaborării politice cu Poarta, în timp ce în curtea din București au stat domni favorabili politicii otomanilor⁹¹. Reședința din Tîrgoviște a fost folosită de unii domni, în a doua parte a secolului al XVI-lea, și ca loc de retragere pe timpul verii, dovadă fiind faptul că multe documente interne au fost emise din acest loc, în această perioadă, în lunile iunie-septembrie; deci această curte a avut rol și de reședință de vară. Tîrgoviștea avea avantaj în fața Bucureștilor, datorită situației sale centrale, deținând în Țara Românească poziția pe care o aveau Iașii în Țara Moldovei, însă influența politică externă a favorizat reședința de la București.

*

Ca și celelalte centre urbane din Țara Românească sau din Moldova, Tîrgoviștea avea în jur o moșie (ocină, hotar), stăpânită de către comunitatea orășenească. Originile acestei moșii (ale moșiilor de orașe, în general) sunt greu de elucidat în condițiile în care s-au păstrat foarte puține documente vechi privitoare la acestea. Toate centrele urbane au moșia în stăpânire din perioada de dinaintea constituirii statale, când multe se aflau în stadiul de așezare sătească. Pe fondul extinderii Țării Românești dinspre munte spre sud și est, domnia a adus sub supunerea sa toate formele de stăpânire locală. Recunoscându-se autoritatea noului stăpân, a domnului, implicit a fost recunoscut și dreptul acestuia de a dispune după cum dorea de întregul pământ al țării (dreptul de *dominium eminens*). Domnia a permis comunităților urbane să păstreze în folosință moșia din jurul orașului, însă în condițiile în care acest loc era considerat „loc domnesc”⁹², în baza dreptului amintit. În schimbul folosirii ocinei, orășenii erau obligați să plătească dări pe produsele obținute pe această ocină, precum și „birul orașului”⁹³. În cazul unui singur oraș vechi, Cîmpulungul, ridicat înainte de întemeierea țării, moșia s-a aflat în stăpânirea orășenilor, situație ce a fost recunoscută de domnie prin privilegiile acordate comunității⁹⁴. În ceea ce privește Tîrgoviștea, moșia era reprezentată

⁸⁹ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV-XVI)*, București, 1965, p. 74.

⁹⁰ Idem, *Aspecte din istoria negoțului bucureștean în secolul al XVI-lea*, în „Studii. Revista de istorie”, V, 1959, p. 27 (rolul Bucureștilor în comerțul cu Imperiul Otoman crește și datorită orientării comerciale a țărilor române și a Transilvaniei spre acest spațiu, după transformarea Ungariei în pašalâc).

⁹¹ Există și excepții de la această situație. Astfel, Mircea Ciobanul, care a rezidat în București, a avut relații cu forțele antiotomane, în timp ce, în Tîrgoviște, s-au aflat domni ce au întreținut relații apropiate cu otomanii (Radu Paisie, Mihnea Turcitul). Mihai Viteazul, după ce a rupt legăturile cu Poarta în noiembrie 1594 a continuat să stea în București, fiind nevoit să se mule la Tîrgoviște abia după distrugerea orașului de pe Dîmbovița de către Sinan Pașa.

⁹² Vezi precizările privind stăpânirile efective ale domniei în orașe (notele 122-126).

⁹³ *D.R.H.*, B, I, p. 82, nr. 39.

⁹⁴ S-au păstrat doar actele domnești din secolul XVII prin care este întărită stăpânirea orășenilor din Cîmpulung stăpânirea asupra moșiei din jurul acestui centru urban (Ioan Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Cîmpulung-Muscel, 1943, p. 361, act emis de Radu Mihnea la 7 mai 1615; *D.R.H.*, B, XXIII,

de locul din jurul așezării, loc considerat a fi domnesc. Foarte multe acte din secolele XVI-XVII vorbesc de practicarea pe această moșie a viticulturii, amintindu-se numeroase tranzacții ce se referă la viile situate în „Dealul Țirgoviștei”. În Țara Românească, locurile în care se aflau vii purtau de obicei denumirea de „deal”, chiar dacă se aflau în regiuni nedeluroase (astfel, apare în documente „Dealul Bucureștilor”, dar și „Dealul Piteștilor”, „Dealul Topolovenilor” și „Dealul Sătenilor”⁹⁵. Aceste „dealuri” sunt menționate în strânsă legătură cu așezarea de care țineau, făcând parte, probabil, din moșia respectivelor orașe sau sate. Mai dificil de identificat este hotarul, marginea acestor moșii sau dealuri, datorită transformărilor de proprietate ce au avut loc până în epoca modernă. În ceea ce privește moșia Țirgoviștei, aceasta se întindea pe partea dreaptă a Ialomitei, unde se afla orașul, dar și pe partea stângă a râului; în cuprinsul său se aflau toponime precum „Valea Voievozii”, sau „Valea lui Voievod” (azi, comună cu numele Valea Voievozilor lângă Țirgoviște, n.ns.)⁹⁶, „Valea Sasului”⁹⁷.

Pe partea stângă a râului se afla o suprafață destul de mare a moșiei Țirgoviștei, fapt dovedit de câteva acte de la sfârșitul secolului al XVI-lea, prin care Mihai Viteazul întărește mănăstirii Gorgota o parte din ocina orașului. În toate cele trei documente păstrate în legătură cu această danie întâlnim următorul hotar: „dinspre Cărbunarii Jiului, la un stejar înfierat, apoi din jos pe Drumul Slănicului, de aici în sus pe apa Slănicului, până în Drumul Bivolarilor, iar pe Drumul Izvoarelor în sus, până în vârf, apoi până la Piscul Blidarului, în jos până la Stupina sfintei mănăstiri de la Deal, iar apoi iarăși merge până în Vîrful Drăghiei în sus, iar până în vârful Cărbunariilor”⁹⁸. Toponimele prezente în această descriere de hotar ne arată că ocina Țirgoviștei se întindea mult spre nord, pe valea râului Slănic, probabil până la izvoarele acestuia. Partea de ocină amintită mai sus, aflată în jurul Gorgotei, a fost dăruită acestei mănăstiri de către ctitorul lăcașului, Pătrașcu cel Bun. Informații despre danie s-au păstrat din timpul domniei lui Mihai Viteazul, însă informațiile cuprinse în documente sunt contradictorii. Astfel, în primul act, emis la 7 iulie <1596> domnul întărește ocina și vecinii de lângă mănăstire, „pentru că am știut domnia mea că a miluit dinainte vreme părintele domniei mele, Io Pătrașco voievod...”, motivul întăririi fiind acela că „au venit tilharii (turcii, în 1595, n.ns.) de au jefuit și au stricat Sfânta mănăstire”. Acum, are loc și o nouă hotărnicire a ocinei făcută de frații Buzești, Radu mare clucer și Preda mare postelnic, hotarul fiind cel amintit mai sus. După un an, la 3 decembrie 1597, domnul emite un nou act de întărire, datorită plângerii egumenului Daniil, că „nu pot (călugării, n.ns.) să dobândească locul de hrană”. Dacă în primul act se vorbea de ocina de lângă mănăstire, acum se precizează: „ocină din ocina domniei mele din Țirgoviște”⁹⁹. În aceeași zi, județul Chirfote, pângarii și oamenii buni și bătrâni din oraș, emit și ei un act privitor la această danie din moșie, numită însă „ocină din ocina

p.252, nr. 144, act emis de Leon Tomșa la 26 august 1630; *Ibidem*, XXV, p. 262, nr. 250, act emis de Matei Basarab la 12 aprilie 1636).

⁹⁵ *Indicele D.R.II.*, B, I-VIII, XI și *Indicele numelor de locuri, D.I.R.*, B, veacurile XIII-XVI, veacul XVII, întocmit de Ion Donat (responsabil), București, 1960.

⁹⁶ *D.I.R.*, XVII, B, III, p. 221, nr. 195; *D.R.II.*, B, XXI, p. 249, nr. 126 și altele.

⁹⁷ *Ibidem*, XXIV, p. 123, nr. 91.

⁹⁸ *Ibidem*, XI, p. 238, nr. 181.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 357, nr. 269.

orașului din Târgoviște¹⁰⁰. Referitor la această problemă s-au pronunțat mai mulți istorici, opiniile fiind împărțite. Emil Vîrtosu consideră că dania a fost făcută efectiv din ocina orașului în virtutea dreptului dominial. Orașenii nemulțumiți că drepturile le-au fost încălcate, i-au împiedicat pe călugări să ia ocina în stăpânire, însă, până la urmă, hotărârea domnului s-a impus. Actul emis de județul și sfatul orașului recunoaște tacit stăpânirea mănăstirii, și deci, dreptul domnului de a dispune de moșia orașului¹⁰¹. Ion Donat crede că avem de-a face, de fapt, cu o danie dintr-o ocină domnească de la Târgoviște, ce putea fi parte componentă din moșia orașului¹⁰². În ceea ce ne privește, credem că cedarea acestei părți din moșia Târgoviștei către mănăstirea Gorgota se încadrează în procesul de danii pe care domnia le-a făcut din stăpânirea orașenilor, în virtutea dreptului dominial. Acest fenomen începe să apară la începutul secolului al XVI-lea, când Neagoe Basarab a luat ocina Flămânzeștilor din moșia Argeșului și a dăruit-o mănăstirii ctitorite de el lângă oraș. În acest caz, domnul a putut oferi o compensație orașenilor, dându-le în schimb, Partea Sasului¹⁰³. Câteva decenii mai târziu, Pătrașcu cel Bun ctitorește Gorgota și îi dăruiește locul din jur, chiar dacă acesta făcea parte din moșia Târgoviștei. Acestea sunt singurele danii mai importante făcute de domni din ocine de orașe pe parcursul secolului al XVI-lea¹⁰⁴. Observăm că ambele danii sunt făcute către mănăstiri ridicate în preajma orașelor, domnii căutând să înzestreze cât mai bine aceste lăcașuri. Fiecărei mănăstiri, ctitorul i-a dăruit locul pe care se afla, însă cele două situații amintite au caracter excepțional, pentru că locul ce le-a fost dat era, față de alte danii asemănătoare, foarte întins, afectând moșia orașenilor. Existau și alte mănăstiri situate lângă orașe ce se aflau pe locuri luate, probabil, tot din hotarul orașului: Dealul, lângă Târgoviște, Sfânta Troiță, lângă București, Sfântul Nicolae (Aron vodă), lângă Iași¹⁰⁵. Inițial, locurile pe care se aflau aceste lăcașuri nu erau foarte întinse, domnii acordându-le, în schimb, numeroase sate cu vecini, heleștee, vii, dughene etc. ... Reacția de împotrivire a orașenilor se explică prin faptul că aceștia erau o categorie de oameni liberi din punct de vedere juridic care, atunci când considerau că le era încălcat un drept (drept care, în acest caz, aparținea domniei), se ridicau și cereau respectarea acestuia, chiar și atunci când se loveau de autoritatea centrală (argeșenii au solicitat retrocedarea Flămânzeștilor pe tot parcursul secolului al XVI-lea, de fiecare dată domnii respingându-le această cerere). Chiar dacă au recunoscut până la urmă danii, precum cele amintite mai sus, orașenii au avut permanent tendința de a încălca locurile mănăstirești, fenomen devenit o obișnuință în secolul XVIII. Luarea de părți din moșia orașelor nu a reprezentat totuși un fenomen

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 354, nr. 268.

¹⁰¹ Emil Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în *D.I.R.*, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 452-454.

¹⁰² Ion Donat, *Domeniul domnesc din Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, 1996, p. 117-118.

¹⁰³ *D.R.H.*, B, II, p. 464, nr.249 și III, p. 52, nr. 30.

¹⁰⁴ Ion Donat a făcut o analiză sistematică a documentelor ce cuprind stăpâniri diverse ale domnilor de pe teritoriul orașelor și a constatat că doar cinci au fost dăruite sau vândute unor boieri, în timp ce 55 au fost date unor mănăstiri. Dintre aceste stăpâniri, majoritatea o reprezintă locurile cu suprafață mică, dughene, vii sau grădini (Ion Donat, *op. cit.*, p. 119).

¹⁰⁵ Istrate Dabija este cel care dăruiește mănăstirii Aron vodă un loc mai întins, luat din hotarul Iașilor, pentru că aceasta nu avea „loc și pământ hotărât pentru locuința și hrana pe înprejurul slintei mănăstirii...” (I. Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, *Acte interne (1661-1690)*, Iași, 2000, p. 24, nr. 26).

constant în Țara Românească, spre deosebire de Moldova. În secolul XVIII, domnii au făcut astfel de dării doar din moșiile unor orașe decăzute, precum Tîrgșorul¹⁰⁶, Gherghița¹⁰⁷ sau Flocii¹⁰⁸, iar atunci când au încercat să ia moșia orașelor mai mari sau mai vechi, s-au lovit de rezistența locuitorilor¹⁰⁹.

În jurul moșiei orașului se aflau cele „12 sate”, despre care deținem informații abia de la sfârșitul secolului al XVII-lea, din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. *Anatefterul* din această perioadă conține și o „carte de pârcălăbie” dată reprezentanților domnului din Tîrgoviște, ce primeau dreptul de a ține pârcălăbia din târg și din cele 12 sate din jurul târgului, având dreptul de a face judecata acestor sate și de a lua vama¹¹⁰.

Aceste „12 sate” făceau parte din hinterlandul orașului, aflându-se în strânsă legătură (în special economică) cu acesta. Apariția lor este dificil de explicat, în condițiile lipsei izvoarelor. De asemenea, nu le cunoaștem numele și nu știm dacă numărul lor era fix. Dimitrie Cantemir vorbește despre existența în Țara Moldovei a orașelor sau târgurilor „împreună cu 12 sate mai apropiate de ele”¹¹¹, deși în Moldova ocoalele aveau un număr de sate mai mare sau mai mic de 12. Creșterea numărului satelor de ocol din acest spațiu se datorează intervenției domnilor, care, precum Ștefan cel Mare, au adăugat ocoalelor multe sate, obținute prin cumpărări sau confiscări. Ulterior, tot domnii sunt aceia care încep să dăruiască sate de ocol mănăstirilor sau boierilor¹¹². Credem că cele „12 sate” din Țara Românească și ocoalele din Țara Moldovei reprezintă o instituție asemănătoare, apărută în condiții similare, dar evoluată diferit, datorită situației aparte din fiecare țară. Aceste sate erau, probabil, precum în Moldova, sate domnești, alese pentru deservirea curții sau a reprezentanților autorității centrale. Cărțile de pârcălăbie din *Anatefter* leagă cele „12 sate” de pârcălăbi, oamenii domnului în orașe; aceștia au atribuții juridice și fiscale asupra centrelor urbane și a celor „12 sate” din jur.

Aceste „12 sate” au făcut parte, probabil, din grupul de sate deservit de un târg încă din perioada anterioară întemeierii Țării Românești. Domnia a stabilit sau a confirmat aceste sate și a intervenit pentru a asigura buna funcționare a târgului sau curții lângă care se aflau, precum și preluarea constantă de venituri, obligând aceste sate să vândă și să cumpere numai din târgul de care depindeau (aici plătind și vama). Nu știm însă cu certitudine, datorită lipsei informațiilor istorice, dacă, precum în Moldova, rostul acestor sate a fost de deservire a curții domnești. La sfârșitul secolului al XVII-lea, când documentele pomenesc cele „12 sate”, observăm că acestea apar nu numai în jurul orașelor în

¹⁰⁶ George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632-1857)*, f. a., p. 382, nr. 46, p. 439, nr. 90 (acte din 1700 și 1760).

¹⁰⁷ Gherasim Timuș, *Documente relative la Mitropolia din București*, în B.O.R., 1894, p. 844 (act din 1765).

¹⁰⁸ Al. T. Dumitrescu, *Despre Orașul de Floci*, în R.I.A.F., vol. XI, 1910, anexa A, nr. 1, p. 433 (act din 1 august 1768) și anexa A, nr. 2, p. 434 (act din 30 septembrie 1779).

¹⁰⁹ Alexandru Șutu (1818-1821) încearcă preluarea moșiei Tîrgoviștei, urmărind înzecstrarea cu aceasta a fiicei sale, Catinca, ce urma să se căsătorească cu Manolache Băleanul. Cu toată opoziția lor, orășenii sînt puși la clacă și își pierd mare parte din drepturi. În februarie 1821, după moartea domnului, la plîngerea tîrgoviștenilor, Divanul țării hotărăște că orășenii sînt liberi pe moșia lor (vezi studiul lui Radu Gioglovan, *Două procese pentru apărarea moșiei orașului Tîrgoviște în sec. XIX*, în S.A.I., II, 1957, p. 470-463). În sprijinul lor, tîrgoviștenii au adus și acte false, precum unul prin care Matei Basarab le-ar fi întărit moșia din jurul orașului (C.D.T.R., V, București, 1985, p. 98, nr. 202).

¹¹⁰ Dinu C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu*, în S.M.I.M., V, 1962, p. 377, nr. 16.

¹¹¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. de Gh. Guțu, București, 1973, p. 263.

¹¹² Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 147-152.

care s-au aflat curți domnești, precum Rîmnicul Sărat, Buzău, Gherghița, București, Tîrgșor, Pitești, Tîrgoviște, dar și în jurul Cîmpinei, Vălenilor, Odovaiei, care nu erau așezări urbane (și în care nu găsim curți), acestea fiind doar simple locuri de schimb¹¹³. Nu știm cu siguranță rostul acestui grup de sate aflat în jurul centrelor urbane înainte de secolul al XVII-lea, dar probabil ele au continuat să existe datorită interesului domniei de a avea asigurată o sursă de venituri. Un fapt sigur este acela că cele „12 sate” nu aveau legătură cu instituțiile orășenești ci doar cu cele domnești.

În ceea ce privește satele ce țineau de Tîrgoviște, datorită stării izvoarelor, nu putem preciza care erau acestea. Doar despre un sat, Rușii, știm că era obligat să dea vamă la Tîrgoviște, deoarece la 1 august 1451, satul era scutit de această vamă, fiind dăruit unui boier¹¹⁴. În jurul Tîrgoviștei se aflau și alte sate, precum Aninoasa, Săteni, Popșa sau Răzvad, însă acestea apar în documente ca fiind stăpânite de boieri sau mănăstiri.

Vatra orașului Tîrgoviște se afla pe o mică înălțime ce se întindea paralel cu Ialomița, în lungul unui braț al acesteia, Iazul Morii (în evul mediu, pe acest braț, documentele surprind existența mai multor mori¹¹⁵). Planul era neregulat, asemeni majorității centrelor urbane din zona extracarpatică. Ulițele orașului nu erau largi, casele fiind dispuse inegal (în zona centrală erau mai înghesuite, pentru a lăsa spre periferie loc unor spații tot mai largi). Cercetările efectuate recent au identificat totuși un punct comun cu modelul urban occidental, elementul de pornire fiind piața¹¹⁶. Și în Tîrgoviște piața avea o situație centrală, era alungită (putem vorbi mai degrabă de o stradă-piață), în imediata sa apropiere aflându-se curtea domnească (așezarea curții este influențată deci de interese economice), aici reunindu-se drumurile cele mai importante ce intrau în oraș. În orașul de pe Ialomița nucleul a fost reprezentat de strada-piață ce mai târziu va purta numele de Ulița Mare, uliță de-a lungul căreia cercetările arheologice au identificat cele mai vechi urme de locuire de tip urban¹¹⁷. În această zonă se aflau, de asemenea, cartierul săsesc, cu bisericile sale¹¹⁸, precum și curți boierești. Sașii, comercianți și meșteșugari, s-au așezat de la început lângă piață, ce reprezintă astfel nucleul inițial al așezării. Din păcate, nu ni s-au păstrat clădiri vechi din oraș pentru a vedea dacă în apropierea acestei piețe erau cumva sediile reprezentanților orășenilor.

Potrivit unor informații mai târzii (din secolele XVII-XVIII), topografic, Tîrgoviștea era împărțită în trei mari părți: 1. zona centrală, amintită mai sus,

¹¹³ *Anatefterul*, p. 373-381, nr. 1, 10, 15-22. Întâlnim 12 sate și în jurul vămii Dragoslavelor, acestea fiind singurele cărora le cunoaștem numele (C. Rădulescu Codin, I. Răuțescu, *Dragoslavele*, ediția I, Cîmpulung, 1923, p. 21).

¹¹⁴ *D.R.H.*, B, I, p. 181, nr. 104.

¹¹⁵ *D.I.R.*, XVII, B, III, p. 169, nr.141. Multe documente vorbesc de morile „de supt mal”, malul reprezentând partea cea mai înaltă, pe care se afla orașul și care domina Iazul Morii și Ialomița.

¹¹⁶ Teodor Octavian Gheorghiu, Radu Radoslav, *Spațiul central al orașului medieval românesc extracarpatic din secolele XIV-XVI, spațiu al coeziunii sociale. Elemente pentru un studiu comparatist european*, în II.U., 1993, nr. 2, p. 162.

¹¹⁷ În acest spațiu, s-au descoperit circa 20 de locuințe cu beci, de tip urban în ceea ce privește arhitectura; dispoziția și inventarul (Petru Diaconescu, *op. cit.*, p. 67).

¹¹⁸ Pentru așezarea mahalalei săsești vezi *D.I.R.*, XVII, B, I, p.256, nr.242. Nu cunoaștem poziția exactă a bisericii catolice Sfânta Maria, dar se pare că aceasta se afla pe o latură a pieței centrale (în *Cronica mănăstirii franciscane din Tîrgoviște*, în B.P. Hașdeu, *op. cit.*, tom I, partea II, București, 1865, p. 54, se precizează: „la marginea teritoriului mănăstirii noastre (franciscane, n.ns.), în direcția fluviului (râul Ialomița, n.ns.) se văd încă ruinele vechiului locaș al sașilor catolici”).

cu piața („bazarul”¹¹⁹), curtea domnească și mahalaua săsească; 2. zona de nord și nord-vest sau „tîrgul de sus” (Suseni); 3. zona de sud și sud-est sau „tîrgul de jos”¹²⁰. Ultimele două părți au apărut în urma măririi orașului și datorită înființării unor noi locuri de schimb ce nu aveau spațiu suficient în centru, fenomen întâlnit și în alte orașe¹²¹.

Atât pe vatra orașului, cît și pe moșie, domnia a deținut importante stăpîniri, denumirea sub care sunt menționate acestea în documente fiind cea de „loc domnesc”. Astfel, „loc domnesc” e considerat a fi locul curții, la fel și țigăniile domnești¹²². În Tîrgoviște, sau lângă, domnia stăpînea „grădina domnească” cu „ciutăria”¹²³, „baia domnească”¹²⁴, „heleștee domnești”¹²⁵, precum și dughene, case, multe astfel de locuri fiind obținute prin vânzări-cumpărări¹²⁶.

Vatra orașului cuprindea locuințe, biserici, dar și grădini sau vii, fiind destul de întinsă, prezentând aspecte cu totul diferite călătorilor străini, obișnuiți cu un alt tip de oraș, cu plan regulat și ziduri înconjurătoare. Reacțiile celor ce au trecut de-a lungul secolelor prin Tîrgoviște sunt dintre cele mai diverse, mergând de la uimire pînă la cel mai profund dispreț, față de ceea ce unii considerau a fi un „sat mai mare”¹²⁷. Johann Schiltberger este primul călător străin care menționează Tîrgoviștea, prima descriere a orașului datorându-se lui Francesco della Valle Padovanul, 1532-1534. Acesta afirmă că orașul „nu prea mare și așezat în șes” ar fi înconjurat cu ziduri, iar „castelul” domnului „e împrejmuit cu pari de stejar foarte groși”¹²⁸. Descrierea „fortificațiilor” Tîrgoviștei este în acest caz destul de fidelă, în condițiile în care alte prezentări ale orașului menționează ziduri, întărituri, șanțuri, metereze (vezi Felix Petancic, ce ne-a transmis o descriere indirectă, fantezistă)¹²⁹. Tîrgoviștea nu a avut decît întărituri de lemn și pămînt, prima oară menționate în cronica lui Tursun Beg (1462)¹³⁰, întărituri ridicate probabil în prima jumătate a sec. al XV-lea de primii domni ce au rezidat aici, datorită creșterii pericolului otoman. Aceste fortificații nu puteau decît să amâne cucerirea orașului, în nici un caz să o oprească. În 1595, Sinan Pașa devastează Tîrgoviștea și bisericile ei și, totodată, consolidează vechile întărituri¹³¹, descrise ulterior de călătorii ce trec pe aici la începutul secolului al XVII-lea, pentru ca, pe la 1645, Matei Basarab să porceadă la o refacere completă a fortificațiilor¹³² (ruinele de ziduri ce se văd astăzi datează din această perioadă). În nici un caz, valul de pămînt dublat de un șanț, consolidat cu palisadă de lemn, nu se compara cu zidurile din jurul

¹¹⁹ La 27 iulie 1630, Leon Tomșa întărește scutirea de vamă acordată mănăstirii Nucet pentru orice va vinde în „bazarul” din Tîrgoviște (*D.R.H.*, B, XXIII, p. 239, nr. 135).

¹²⁰ Cristian Moisescu, *Tîrgoviște*, p. 24.

¹²¹ George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 9-10; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 63.

¹²² *D.I.R.*, XVI, B, V, p. 178, nr. 190.

¹²³ *Ibidem*, XVII, B, I, p. 326, nr. 294; George Potra, *op. cit.*, p. 420, nr. 599.

¹²⁴ Alexandru Lăpedatu, *Baia domnească din Tîrgoviște*, în B.C.M.I., 1910, p. 90.

¹²⁵ George Potra, *Tezaurul documentar*, p. 379, nr. 556.

¹²⁶ În acest sens, deținem informații pentru București; *D.I.R.*, XVII, B, II, p. 334-335, nr. 297. Situația era identică în Tîrgoviște.

¹²⁷ Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, spune despre locuitorii Țării Românești, că ei „nu au orașe mari, ci sate mari și animale” (*Călători străini*, I, p. 39).

¹²⁸ *Ibidem*, p. 322.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 444.

¹³⁰ M. Guboglu, Mustafa Mehmet, *Cronici turcești privind Țările române*, I, București, 1966, p. 67.

¹³¹ Mărturia lui Giuseppe Piscula, în *Călători străini*, III, p. 630.

¹³² Paul de Alep afirmă că orașul „este înconjurat de o palancă de lemn, ridicată de Matei <Basarab>” (*Ibidem*, VI, p. 106).

orașelor apusene. Întinderea destul de mare a centrelor urbane din spațiul extracarpatic (în interior se aflau numeroase locuri pustii, grădini, curți boierești foarte mari) a făcut ca înconjurarea cu fortificații de piatră să fie practic imposibilă, datorită costurilor uriașe. Domnia nu s-a implicat în astfel de proiecte destul de costisitoare, ridicând doar ziduri în jurul curților domnești¹³³ (în 1574, curtea era încă fortificată doar cu garduri de lemn, conform mărturiei lui Pierre Lescalopier¹³⁴; abia Petru Cercel pune să se construiască zidul incintei curții și turnul de la intrare¹³⁵). Comunitatea orașenească, nedispunând de o autonomie mai largă și neavând coeziunea necesară, nu și-a putut permite inițiative de acest gen. În aceste condiții, orașele din spațiul extracarpatic erau vulnerabile în fața oricărui atac din afară, ce determina, în majoritatea cazurilor, jefuirea caselor și bisericilor, chiar distrugerea.

Pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cea mai amănunțită descriere a Tîrgoviștei ne parvine de la genovezul Franco Sivori, care l-a însoțit pe Petru Cercel în scurta sa domnie din Țara Românească. În tonul elogios ce caracterizează întreaga prezentare a domnului și a înfăptuirilor sale, se încadrează și zugrăvirea curții de la Tîrgoviște. Petru Cercel contribuie la refacerea vechiului palat, ridică biserica mare din curte, o fântână, reamenajează „ciutăria” (loc rezervat domnului pentru vânătoare). Sivori crede că, față de București, Tîrgoviștea e mult mai potrivită pentru reședință, fiind „o așezare mult mai frumoasă și plăcută, bine și bogat populată”. Se surprind aici avantajele orașului de pe Ialomița, ce a fost considerat de mulți domni, nevoiți să stea la București, ca o reședință de vară potrivită. În general, călătorii străini au fost mai îngăduitori cu Tîrgoviștea în descrierile lor; Pierre Lescalopier spune despre București, în 1574, că nu a văzut nici o clădire frumoasă, iar palatul domnului „era făcut din lemnărie umplută cu chirpici de pământ amestecat cu paie tocate”¹³⁶. Uneori, și tonul lui Sivori este exagerat: Ialomița e un „râu încântător”, orașul este „îmbelșugat de toate cele, îndestulat cu apă bună, cu puțuri și fântâni”, iar palatul este considerat a fi de „proporții mari”¹³⁷ (Jacques Bongars, ce trecea prin Tîrgoviștea în 1585, vede aici „un palat mic, dar frumos și impunător pentru cât poate țara...”)¹³⁸. Mulți călători au remarcat câmpiile roditoare, viile de lângă oraș (cele din „Dealul Tîrgoviștei”) și vinurile produse aici (Pigafetta)¹³⁹ însă nu transmit alte informații. Periferiile orașului, situația locuitorilor obișnuiți nu apar deloc în acest fel de izvoare. Cauza ne-o spune tot un călător, Andrei Bogoslavič: „ceilalți locuitori sunt toți schismatici...”¹⁴⁰. Atitudinea călătorilor este subiectivă, în funcție și de zona de unde provin, de nivelul de cultură sau profesie (Lescalopier, spre exemplu, făcea parte dintr-o ilustră familie de magistrați ai Parlamentului de la Paris, având studii de drept la Universitatea din Padova)¹⁴¹. Mărturiile străinilor care trec prin orașele din acest spațiu trebuie tratate diferențiat, pentru că aceștia vin din zone cu un alt tip de oraș, cu o altă fizionomie. Faptul că multe

¹³³ Tot Paul de Alep precizează că palanca a fost construită de domn „cu mare trudă” (*Ibidem*, p. 118).

¹³⁴ *Ibidem*, II, p. 428.

¹³⁵ Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 52.

¹³⁶ *Călători străini*, II, p. 426–427.

¹³⁷ *Ibidem*, III, p. 11 – 12.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 418.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 550.

¹⁴⁰ *Ibidem*, V, p. 3.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 418.

mărturii de acest gen s-au păstrat se datorează originii și motivului pentru care erau prezenți acești străini în spațiul românesc. Diplomația era discret îmbinată cu misionarismul, majoritatea călătorilor fiind catolici și având misiunea de a culege și a transmite date despre starea bisericii apusene din aceste locuri. Astfel, ne-au parvenit și date de ordin demografic, etnic și religios despre Țirgoviște, precum și despre alte centre urbane.

În Țara Românească, episcopia catolică a fost înființată la Argeș în 1381¹⁴². Comunități importante de catolici existau printre sașii sau ungurii din Cîmpulung, Rîmnicul Vîlcii, Argeș și Țirgoviște. Date despre aceste comunități ni se transmit în special după Reformă, ce a afectat Transilvania, determinând ruperea legăturilor directe dintre catolicii din Țara Românească și Roma, legături ce se făceau tocmai prin intermediul Transilvaniei. Majoritatea misionarilor catolici ce vin la sud de Carpați, după 1560, constată starea de ruină a bisericilor și sărăcia comunităților aflate în număr tot mai mic (dar sprijinite de domni, precum Petru Cercel¹⁴³ și Radu Șerban)¹⁴⁴. Jeronim Arseno în a sa *Vizitație apostolică*, din 1581, scrie că a găsit în Țirgoviște o mie de case de români ortodocși și 22 de case de sași catolici cu 130 de locuitori de rit roman, vorbind limbile germană, maghiară și română¹⁴⁵. La 1623, Andrei Bogoslavič găsește numai 40 de case de catolici, ceilalți locuitori ai orașului, schismatici, fiind în număr de peste 40 000¹⁴⁶, pentru ca în timpul lui Matei Basarab, la 1640, Petru Bakšić să vorbească de 100 de catolici și de 4.000 de case ale schismaticilor cu 20 000 de suflete¹⁴⁷. În funcție de aceste informații putem face o aproximare a populației orașului. Dacă la 1583 populația Țării Românești era de aproximativ 400 000 de locuitori (Sivori spune că Petru Cercel putea ridica până la 40 000 de călăreți¹⁴⁸), luând ca bază și datele lui Arseno, putem afirma că Țirgoviștea avea în jur de 5 000-6 000 de locuitori. În timpul lui Petru Cercel este posibil să fi crescut puțin populația orașului, pentru că tot Sivori spune că odată cu domnul s-au strămutat din București meșteșugarii și negustorii, lor adăugându-li-se boierii, „astfel că au ajuns atît de mulți împreună cu cei localnici, că se găseau orișice fel de mărfuri...”¹⁴⁹. În perioadele când domnia rezida în oraș, populația creștea, datorită atracției reprezentate de curte, ce avea necesitățile ei de aprovizionare, iar mare parte din boieri fiind nevoiți să fie prezenți în preajma domnului. Când reședința era stabilită în alt oraș, se petrecea fenomenul invers, de scădere a populației. Cifrele avansate de Bakšić la 1640, de 20 000 de locuitori, sunt puțin exagerate, însă putem admite o creștere a populației Țirgoviștei pentru domnia lui Matei Basarab, ce a rezidat aici un timp mai îndelungat ¹⁵⁰.

*

¹⁴² C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului*, în R.C., 1914, p. 439.

¹⁴³ Petru Cercel acordă venituri călugărilor mănăstirii Sf. Francisc din Țirgoviște (*Călători străini*, III, p. 12).

¹⁴⁴ Radu Șerban întărește vechiul privilegiu pe care îl dețineau „popii sași” din Cîmpulung (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. 1, București, 1901, p. 273, nr. II).

¹⁴⁵ *Călători străini*, II, p. 509.

¹⁴⁶ *Ibidem*, V, p. 9.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 215.

¹⁴⁸ *Ibidem*, III, p. 18. Vezi și Paul Cernovodcanu, Paul Binder, *Cuvalerii Apocalipsului. Călămătășile naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, 1993, p. 62 și p. 69 (nota 115).

¹⁴⁹ *Călători străini*, II, p. 509.

¹⁵⁰ Paul de Alep spune că Țirgoviștea este mare „cam cât Alep sau Damascul” (*Ibidem*, VI, p. 118).

Pentru că i-am amintit pe sași, trebuie să vorbim și despre caracterul cosmopolit al Târgoviștei, specific orașelor medievale. Majoritatea documentelor, precum și mărturiile narrative, surprind faptul că *românii* reprezentau cea mai mare parte a populației orașului (cea mai mare parte din nume sunt românești). *Sașii* au venit în oraș începând cu a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Ei au fost însoțiți și de unii unguri, însă este dificil de separat o categorie etnică de cealaltă, pentru că actele îi privesc de obicei la fel, ca drept catolici, așa că îi vom cerceta la un loc¹⁵¹. Sașii s-au așezat laolaltă, formând o mahala (cartier) a lor, aflată imediat lângă curtea domnească (faptul că s-au așezat aici, demonstrează vechimea prezenței în Târgoviște a comunității de sași). În zonă, a rămas până astăzi denumirea unei străzi, „Fundătura Brașovului”, aici fiind locul unde se strâneau până târziu în epoca modernă negustorii veniți cu mărfuri din Transilvania¹⁵². Așezați aparte în oraș, sașii formau o comunitate distinctă, fapt surprins și de documente. Printre martorii unui act emis de Toma județul, în timpul domniei lui Neagoe Basarab (data exactă nu e cunoscută), apare și un Chelem venit „dintre sași”¹⁵³. Această formulare arată clar situația categoriei sașilor ce era tratată aparte de către conducerea orașului sau domnie. Românii erau și ei împărțiți în mahalale în funcție de parohia de care aparțineau. La 9 aprilie 1588, județul Tudoran întărește printr-un act vânzarea unor case din „enoria lui Cracea”, lângă „biserica lui Cracea”¹⁵⁴ („enoria” este sinonimă cu parohia („poporul”) întâlnită în Moldova). Ceea ce contează deci în așezarea locuitorilor orașului este apartenența la o religie, dar și apartenența la un meșteșug (meseriașii se așează, de obicei, în același loc), aceste două aspecte determinând structura orașului. Alte documente vorbesc de locuri de case la „Barați” loc aflat tot în mahalaua săsească. Numele este luat de la călugării franciscani ce aveau aici o mănăstire¹⁵⁵. O întărire dată de Radu Șerban în aprilie 1607 precizează și unde se afla locul sașilor: „din sus de curtea domniei mele, aproape lângă biserica săs(ească)...”¹⁵⁶ Prezența sașilor în Târgoviște este dovedită și de toponime, precum „Valea Sașilor” de pe moșia orașului¹⁵⁷. Vechilor sași, veniți în Târgoviște încă de la început, li se adaugă locuitori catolici, germani în special sosiți aici în sec. XVI¹⁵⁸.

În cartierul lor din Târgoviște, sașii au ridicat biserica Sfânta Maria, despre care *Cronica mănăstirii franciscane* din oraș afirmă că e întemeiată pe la 1300 în timpul domniei lui Radu Vodă Negru¹⁵⁹. În persoana acestui domn l-am putea identifica pe Basarab I sau Radu I, însă credem că cronica a menționat această dată și acest domn pentru a face legătura cu momentul întemeierii țării și pentru a susține pozițiile Bisericii Romano-catolice, ce ar

¹⁵¹ În acest sens, avem în documente, nume precum: Iștfan sasul, Frenți sasul (*D.I.R.*, B, V, p. 219, nr. 230; CVII, B, I, p. 256, nr. 242). De altfel, termenul de „oraș” provine din maghiarul „varos”.

¹⁵² Pavel Chihaiia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 352.

¹⁵³ *D.R.H.*, B, II, p. 192, nr. 94.

¹⁵⁴ *D.I.R.*, XVI, B, V, p. 352, nr. 371.

¹⁵⁵ În 1585, Tudoran județ întărește niște case de la „Barați”, printre martori fiind prezenți și oameni din rândul sașilor (*Ibidem*, p. 219, nr. 230).

¹⁵⁶ *Ibidem*, XVII, B, I, p. 256, nr. 242.

¹⁵⁷ *D.R.H.*, B, XXIV, p. 334, nr. 250.

¹⁵⁸ În documente apare Jeva frâncul și Radu frâncul (*D.I.R.*, XVI, B, V, p. 219, nr. 230; XVII, I, p. 256, nr. 242 și IV, p. 576, nr. 589).

¹⁵⁹ *Cronica mănăstirii franciscane*, p. 51. Cronica reprezintă de fapt un fragment dintr-o lucrare mai amplă despre țările române, scrisă de Blasius Kleiner, la 1761 (părți din această cronică sînt reproduse în *Călători străini*, IX, p. 433-436).

data de la începuturile Țării Românești. Nu cunoaștem momentul când a fost ridicată biserica, însă ea exista la 1417, așa cum reiese din cronica amintită, și este posibil ca în refacerea sau susținerea ei să fi fost implicată și soția catolică a lui Mircea cel Bătrîn, mama lui Mihail I¹⁶⁰. În orice caz, la 1440 documentele pomenesc pe un Mihail „care spune că este pleban în Țirgoviște”¹⁶¹, probabil, preot catolic la biserica Sfânta Maria (nu putea fi preot la biserica Sfântul Francisc, deoarece „plebani” nu erau decât preoții de parohie¹⁶²). Biserica Sfânta Maria este considerată a fi a comunității orașenilor, precum este Bărăția din Cîmpulung. Sugestivă este prezența emblemei religioase „Sfânta Maria Rugătoare” pe sigiliul Țirgoviștei, nici o altă biserică din oraș neavând la acea dată acest hram¹⁶³. Alături de Sfânta Maria mai exista în Țirgoviște și mănăstirea Sf. Francisc, ce aparținea ordinului cu același nume (franciscanii erau numiți „barați”, termenul provenind din maghiarul „barat”, ce înseamnă „frate” sau „călugăr”¹⁶⁴; Bărății au existat în mai multe orașe din spațiul extracarpatic: Cîmpulung, București și Bacău). Nu știm exact data când a fost înființată mănăstirea din Țirgoviște; cert este faptul că a fost ridicată în urma primirii de către franciscani a unui privilegiu acordat de către domnie. Date despre acest privilegiu avem din sec. al XVII-lea, când Radu Șerban, Alexandru Iliăș și domnii următori întăresc scutirea de dări acordată mănăstirii baraiților din Țirgoviște. De asemenea, mănăstirii îi fusese dăruit din vechime, nu știm de către cine, satul Șotînga cu câteva case de rumâni¹⁶⁵. În 1521 mănăstirea franciscană exista, de vreme ce în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* apare un „gardian”¹⁶⁶ și „frați ai ordinului minorităților” din Țirgoviște¹⁶⁷. Pavel Chihaia afirma, în primul său studiu despre bisericile catolice din Țirgoviște, că lăcașul a fost ridicat de către comunitatea reformată a franciscanilor observanți, în 1525¹⁶⁸, bazându-se pe cele spuse de Francesco della Valle, care, în 1532, scria că „în acest oraș (Țirgoviște, n.ns.) a fost înălțată o biserică a Sfântului Francisc...”¹⁶⁹. Ulterior, Chihaia își schimbă punctul de vedere și ia în calcul izvorul amintit mai sus, din 1521, afirmând că monumentul este înălțat la sfârșitul sec. al XV-lea¹⁷⁰. Nu este exclus să avem și în cazul Țirgoviștei situația de la Cîmpulung, unde Cloașterul a aparținut inițial Ordinului dominican, trecând apoi, în a doua jumătate a secolului al XV-lea sau începutul sec. al XVI-lea, la franciscani. Oricum, în 1581, Jeronim Arseno găsește mănăstirea distrusă de zece ani și fără „slujitor”, doar cu un călugăr,

¹⁶⁰ Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 353. Documentul din 22 iunie 1418 arată că mama lui Mihail se întorcea dintr-o vizită la unguri (*D.R.H.*, B, I, p. 86, nr. 42). Biserica Sfânta Maria exista la 1417, această dată fiind găsită la jumătatea secolului al XVIII-lea pe un vas ce se afla în biserică (*Cronica mănăstirii franciscane*, p. 51).

¹⁶¹ *D.R.H.*, B, I, p. 157, nr. 90.

¹⁶² Interesant este faptul că, în unele zone, a supraviețuit regionalismul „plebanuș” ce desemna un preot paroh catolic (Gh. Bulgăre, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, 2000, p. 285).

¹⁶³ Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. 492-494.

¹⁶⁴ Iosif Gabor, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, Bacău, 1996, p. 33.

¹⁶⁵ N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 66. Scutirea de dări a mănăstirii și a rumânilor din Șotînga apare și într-un act emis de Constantin Brîncoveanu la 28 aprilie 1690 (George Potra, *Documente brîncovenești în legătură cu biserici și mănăstiri din țară și străinătate*, în G.B., XXIII, 1964, nr. 11-12, p. 1106, nr. 3).

¹⁶⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, vol. 1, Brașov, 1886, p. 341.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 346.

¹⁶⁸ Pavel Chihaia, *Monumente gotice*, ediția I-a, p. 26-27.

¹⁶⁹ *Călători străini*, I, p. 322.

¹⁷⁰ Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun*, p. 365 și idem, *Monumente gotice*, ediția II-a, p. 298.

Celestino, ce reîncepuse ridicarea chiliilor¹⁷¹. După câțiva ani, mănăstirea avea deja șase călugări, cărora Petru Cercel le dă „venituri bune”¹⁷². Munca depusă de Celestino este continuată de franciscanul Francesco Pastis din Candia care vine în Tîrgoviște pe la <1588-1589>, aici el găsim 30 de familii de sași și câțiva raguzani ce țineau de catolicism¹⁷³. În 1595, când Sinan pașa fortifică orașul pentru a se apăra de oștile creștine, el include în „cetate” și una din bisericile catolice (martorii vremii indică biserica Sfântul Francisc¹⁷⁴).

Datorită impreciziei izvoarelor, evoluția de după secolul al XVI-lea a celor două biserici catolice din oraș a creat confuzii în rândul pușinilor cercetători care și-au îndreptat atenția spre această problemă. Decăderea bisericilor catolice în prima parte a secolului al XVII-lea i-a determinat și pe călătorii străini care au trecut prin Tîrgoviște să nu mai poată să le deosebească. În 1623, Andrei Bogoslavič identifică cu exactitate cele două lăcașuri, biserica mănăstirii fiind ruinată din cauza războaielor neîncetate, în timp ce cealaltă biserică, „ce cândva a fost catedrală”, era fără acoperiș¹⁷⁵. Petru Bakšić, în prima sa călătorie la Tîrgoviște, din 1640, scrie despre biserica Sfânta Maria că era lungă de 20 de pași și lată de 10 și că avea un singur altar, în timp ce biserica Sfântul Francisc era „mare și frumoasă”, având o lungime de 40 de pași și o lățime de 14. Acest din urmă lăcaș era ruinat, din el rămânând doar zidurile; un localnic, care clădea o biserică ortodoxă în apropiere, începuse să ia materiale pentru construcție de aici, însă la plângerea catolicilor Matei Basarab a interzis acest lucru¹⁷⁶. În a doua călătorie în Țara Românească, din 1648, Bakšić prezintă doar, ceea ce el numește „biserica din Tîrgoviște”, despre al cărei hram nu este sigur: „unii spun că biserica ar fi închinată Sfintei Fecioare, alții că ar fi fost închinată Sfântului Francisc”¹⁷⁷. Cealaltă biserică catolică din oraș se afla într-o stare jalnică, domnul neîngăduind refacerea ei, „pentru că ajunge pentru papistași o singură biserică”¹⁷⁸. Pornind de la cele scrise de Bakšić istoricii s-au lansat în afirmarea a diverse teorii privind evoluția acestor biserici, teorii ce mai mult încurcă pe cititorul neavizat. Mărturia franciscanului este, credem, cea mai prețioasă în ceea ce privește monumentele catolice din Tîrgoviște, însă trebuie interpretată corect. Pavel Chihaiia, într-un prim studiu dedicat acestei chestiuni, consideră informațiile transmise de Bakšić ca fiind corecte¹⁷⁹; în lucrarea *Din cetățile de scaun*, Chihaiia realizează existența unor neconcordanțe în mărturia lui Bakšić, afirmând că acesta a dat pe nedrept bisericii Sfânta Maria hramul Sfântului Francisc¹⁸⁰. Ulterior, Nicolae Stoicescu, în lucrarea sa despre monumentele Tîrgoviștei, nu ia în seamă părerea lui Chihaiia și consideră valabile afirmațiile făcute de Bakšić în călătoria din 1640¹⁸¹. În ceea ce ne privește, observând neconcordanțele dintre mărturiile călătorilor străini, ne alăturăm lui Pavel

¹⁷¹ *Călători străini*, II, p. 509-510.

¹⁷² *Ibidem*, III, p. 12.

¹⁷³ Francesco Pastis afirmă că înainte de revenirea franciscanilor în Tîrgoviște, sașii de aici practicau luteranismul, având un preot luteran (*Ibidem*, p. 639).

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 561.

¹⁷⁵ *Ibidem*, V, p. 8-9.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 214-215.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 256-257.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 259.

¹⁷⁹ Pavel Chihaiia, *Monumente gotice*, ediția I a, p. 24, 25, 30, 31.

¹⁸⁰ *Idem*, *Din cetățile de scaun*, p. 353.

¹⁸¹ N. Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 150-153.

Chihaiia și credem că izvorul menționat, deși foarte prețios ca informație istorică, cuprinde o eroare: încurcă biserica Sfânta Maria cu Sfântul Francisc și invers, confuzie determinată de starea de ruină a lăcașurilor, precum și de starea de decădere a comunității săsești din oraș. Chihaiia și-a dat seama de această neclaritate însă nu a adus prea multe argumente lămuritoare, fapt pe care încercăm să îl facem noi în continuare. În prima sa descriere a Țirgoviștei (1640), Bakšić spune despre biserica Sfânta Maria că avea o „casă sau mănăstire lipită de biserică” (de fapt, chiliile călugărilor de la mănăstire), precum și câteva vii și un sat¹⁸². În a doua descriere (1648), Bakšić prezintă același lăcaș, cu același plan, aceeași casă lângă biserică, cu vii și sat, însă de data aceasta ne oferă și numele satului: Șotînga¹⁸³. Cunoaștem din privilegiile acordate de domni, de-a lungul timpului, mănăstirii Sfântul Francisc din Țirgoviște, că satul Șotînga a aparținut numai acestui lăcaș și niciodată nu a ținut de biserica orășenilor, Sfânta Maria¹⁸⁴. Deci, de fapt, biserica amintită este cea închinată Sfântului Francisc. De asemenea, prin coroborarea altor izvoare, putem identifica a doua biserică descrisă de Bakšić ca fiind Sfântul Francisc cu Sfânta Maria. Călugărul franciscan spune că această biserică avea, la 1640, numai zidurile, fapt ce se potrivește cu prezentarea lui Bogoslavič din 1623. Într-o altă mărturie, din 1660, Gabriel Thomasij scrie că biserica Sfânta Maria era o biserică mare și fără acoperiș, deci având numai zidurile, în timp ce mănăstirea Sfântul Francisc continua să funcționeze, deși fusese avariata de atacul tătarilor din 1658¹⁸⁵. Această descriere se potrivește cu cele afirmate de noi anterior. În concluzie, cele două biserici catolice din Țirgoviște au cunoscut următoarea evoluție: biserica mare, Sfânta Maria, a orășenilor sași, a fost ruinată de atacurile asupra orașului de la sfârșitul secolului al XVI-lea începutul secolului al XVII-lea, din construcția principală păstrându-se doar zidurile, ale căror urme se vor vedea până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁸⁶. Din această biserică se mai păstrează astăzi doar câteva profile de piatră aflate în biserica Crețulescu¹⁸⁷. Biserica mai mică, Sfântul Francisc, afectată și ea de atacurile străine, a continuat să funcționeze în cadrul mănăstirii aflată sub oblăduirea franciscanilor observanți din Custodia Bulgariei. Această biserică va fi dărâmată complet în 1898, pe locul ei ridicându-se biserica ortodoxă Sfânta Maria¹⁸⁸.

În general, documentele oficiale sau cele narative nu ne oferă detalii despre starea comunității săsești. Aceasta a fost, probabil, înfloritoare la început, însă la sfârșitul sec. al XVI-lea același Arsengo spune că „sunt oameni săraci, de meserie dăltuitori, lucrători la cuptoare și săpători și sunt supuși domnului Țării Românești”. Acești dăltuitori („scupinari” în textul original, „cei ce taie cu dalta”) pot fi lucrători la carierele de piatră sau, mai sigur, la Ocna Mică de lângă Țirgoviște. Se știe că domnii Țărilor Române încurajau venirea coloniștilor străini

¹⁸² *Călători străini*, V, p. 214-215.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 256-257.

¹⁸⁴ Vezi nota 164.

¹⁸⁵ *Călători străini*, VII, p. 128.

¹⁸⁶ În timpul lui Matei Basarab, când călugării de la mănăstirea franciscană au cerut voie domnului să dărâme zidurile bisericii mari, pentru a folosi materialul, acesta le-a interzis acest lucru, spunând: „ceea ce n-au făcut alții nu voi face eu” (*Ibidem*, V, p. 260. La 1760 încă se mai vedeau urmele vechii bisericii Sfânta Maria (*Cronica mănăstirii franciscane*, p. 54).

¹⁸⁷ P. Chihaiia, *Monumente gotice*, ediția II a, p. 291.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 297.

specializați în minerit („băiași”), dar și a negustorilor sau meșteșugarilor¹⁸⁹. Cu timpul, vechii sași și unguri din Târgoviște sunt asimilați. La 1640, sașii din acest oraș, probabil, nu mai vorbeau limba germană ci numai limba română, precum sașii din Cîmpulung¹⁹⁰ (deși își pierd limba, sașii continuă să își păstreze religia, catolicii din Târgoviște fiind menționați și în secolul XVIII). La jumătatea secolului al XVII-lea, mai erau în Târgoviște aproximativ 100 de catolici, însă majoritatea nu era formată din sași, ci din poloni, unguri, sârbi, mulți dintre aceștia fiind angajați ca mercenari în slujba domnului¹⁹¹.

Izvoarele menționează și prezența altor categorii etnice, precum grecii, raguzanii, evreii și armenii. Grecii sunt prezenți în Țara Românească dinaintea de secolul XV. Un Filos logofătul, probabil grec, scrie un hrisov al lui Mircea cel Bătrîn în 8 ianuarie 1392¹⁹². În Târgoviște, nu pot fi decât greci Nicola Metaxar sau Gherghe Paranudi, ce apar ca vecini (?), fiind întăriți alături de „zece case de oameni” mănăstirilor Cozia și mănăstirii Codmeana de Mihail, fiul lui Mircea¹⁹³. Un negustor grec Polos Arghiros apare în 1415 ca posesor al unei importante averi, strânsă pe când se afla în slujba domnului Țării Românești¹⁹⁴. Grecii de mai sus sunt veniți din Imperiul Bizantin, refugiindu-se în țările române în special datorită presiunilor tot mai puternice pe care le exercitau turcii otomani. După căderea Imperiului Bizantin, grecii au continuat să rămână implicați în comerțul de la Marea Neagră și Dunăre, tot mai mulți preferând să se așeze în Țara Românească, în special în orașe. Un act emis de județul Târgoviștei în 1597 ne dezvăluie noi nume de greci: Isar grec și Chirfoti Zosil¹⁹⁵. Probabil și în Târgoviște, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, a crescut numărul grecilor, de vreme ce în cealaltă reședință a țării, București, se cerea în 1580 să nu se amestece într-o cumpărătură „nici grec, nici orășan”¹⁹⁶. Mulți greci veniți aici erau călugări, ei stând la mănăstiri închinată, precum Dealul sau Panaghia.

Alți străini, despre care deținem informații că au fost prezenți în Târgoviște, sunt *raguzanii* și *italienii*. Primii vin pentru a face comerț în Țara Românească în special după 1349, când Republica raguzană încheie un tratat cu Ștefan Dușan. Acest tratat surprinde într-unul din articolele sale și existența comerțului cu Țara Românească: „numai arme să nu transporte, nici în Bulgaria, nici în Țara lui Basarabă...”¹⁹⁷. Ni s-au păstrat din 1438 numele unor raguzani din Târgoviște ce se judecă datorită unor neînțelegeri cu privire la niște postav: Liubisa Ivanovici se judecă cu Bogdan Vlasievici, Racaț Boghisici și frații Iurcovici, Marco și Marin, din Târgoviște¹⁹⁸. Raguzanii continuă să fie intermediari de comerț și în secolul al XVI-lea, unul dintre ei ducând corespondența Ecaterinei Salvaresso aflată în 1578 în Țara Românească către sora sa Maria, de la Veneția¹⁹⁹; câțiva ani mai târziu, în

¹⁸⁹ În 1534 întâlnim în Târgoviște pe Hans „Kirscher”, „cojocar”, ce scrie fratelui său Iacob, din Brașov (N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, p. 1, nr. I).

¹⁹⁰ Bakšić spune despre sașii din Cîmpulung că vorbeau numai în românește (*Călători străini*, V, p. 210).

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 215.

¹⁹² *D.R.H.*, B, I, nr. 17.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 82, nr. 39.

¹⁹⁴ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973, p. 44.

¹⁹⁵ *D.R.H.*, B, XI, p. 355, nr. 268.

¹⁹⁶ *Ibidem*, VIII, p. 535, nr. 329.

¹⁹⁷ Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, ediția II-a, editată de Gheorghe Lazăr, București, 2000, p. 125.

¹⁹⁸ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca veche*, București, 1925, p. 129.

¹⁹⁹ Idem, *Contribuții la istoria Murteniei în a doua jumătate a secolului XVI*, în *A.A.R.M.S.I.*, seria II, tom XVIII, 1895-1896, p. 30-31.

timpul domniei lui Petru Cercel, Franco Sivori spune că la biserica mănăstirii Sf. Francisc mergeau la slujbă “toți italienii, francezii și mulți raguzani care fac negoț în Țara Românească²⁰⁰, dovadă că numărul acestora din urmă continuă să fie însemnat²⁰¹.

Italianii au venit în Țara Românească, la început, în scopuri comerciale, genovezii și venețienii având interese în acest sens la Dunărea de Jos (secolele XIII-XV). Un Gașpar (nume unguresc) italianul este amintit în 1469 judecându-se pentru niște piper la Țirgoviște (era deci implicat în comerțul cu produse orientale), însă nu știm dacă el era din orașul de pe Ialomița²⁰². După căderea emporiilor pe care le aveau la Marea Neagră și la Dunăre datorită avansului otoman, numărul italienilor scade treptat, în secolul XVI ei fiind prezenți doar în calitate de doctori și arhitecți, răspunzând unor solicitări ale domnilor. Astfel, la 16 ianuarie 1553 Radu Ilie vodă scrie generalului Castaldo, pentru a-i cere un arhitect, deoarece vechiul arhitect, italianul Alexandru, murise, trântit de pe cal²⁰³. Alți italieni au venit ca secretari ai domnului, precum Francesco Rugiella, secretar al lui Petru Cercel, sau simpli negustori (și creditorii), precum Tommaso și Giacomo Alberti, prezenți la curtea din Țirgoviște în aceeași perioadă (prezențe sporadice nu stabile)²⁰⁴. Unii dintre ei însă s-au așezat aici permanent pentru a scăpa de opresiunea turcească, cum sunt genovezii fugiți din Chios pe care îi întâlnește în Țirgoviște Pierre Lescalopier, în 1574²⁰⁵.

Pe lângă aceste categorii etnice, au venit în orașele Țării Românești și *armeni*. Numărul lor este, până în sec. XVI, mai mare în Moldova și Transilvania decât la sud de Carpați, ei venind în special dinspre Crimeea (Caffa, Soldaia) sau dinspre Podolia, prin Halici²⁰⁶. În secolul XV avem mențiuni doar despre un Hacicu, armean din Rîmnicul Vilcii²⁰⁷, și un Avedic din Argeș²⁰⁸. Tot armean, după nume, pare a fi Zanvel, ce apare într-o scrisoare a lui Vlad Dracul către brașoveni, din 1438-1446, domnul solicitând să se înapoieze avutul acestui „om bun al său din Țirgoviște” ce fusese omorât și jefuit. Zanvel pare a fi fost un negustor foarte avut, din moment ce avusese asupra lui 250 de florini, 500 de perperi, o pungă cu 300 aspri și un inel de aur în valoare de 10 florini. De asemenea, avea haine de Ypres, spadă și șapcă, și probabil era în relații foarte apropiate cu domnul, din moment ce acesta dă răgaz doar o săptămână brașovenilor pentru a da avutul, a găsi și pedepsi vinovatul²⁰⁹. Astfel de personaje făceau cu siguranță parte dintr-un patriciat al orașului, format din negustori și meșteșugari înstăriți, cămătari, aflați în relații privilegiate cu domnia pe care o ajutau cu bani²¹⁰. În secolul al XVI-lea, încep emigrările de armeni din Asia Mică, formându-se noi comunități în orașele

²⁰⁰ *Călători străini*, III, p. 12.

²⁰¹ Și după domnia lui Petru Cercel întâlnim raguzani în Țirgoviște, aceștia participând, alături de sași, la slujbele bisericii catolice (*Ibidem*, p. 639).

²⁰² N. Iorga, *Istoria comerțului*, p. 128.

²⁰³ Andrei Veress, *op. cit.*, I, p. 124, nr. 160.

²⁰⁴ În aceeași situație sunt și câțiva francezi: Herthier din Lyon, secretar al lui Petru Cercel, trimis de către curtea franceză, Mellier de la Constance, Dominique Perot; (*Călători străini*, III, p. 12, notele 34 și 35).

²⁰⁵ *Ibidem*, II, p. 428.

²⁰⁶ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 92-93.

²⁰⁷ *D.R.H.*, B, I, p. 316, nr. 196 și p. 411, nr. 252. Fiul lui Hacicu apare într-o scrisoare a lui Radu cel Mare către brașoveni; (Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 234, nr. CXCV).

²⁰⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 132.

²⁰⁹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 81 – 82, nr. LVI.

²¹⁰ R. Manolescu, *Cu privire la problema patriciatului în orașele Țării Românești și Moldovei (sec. XV – prima jumătate a secolului al XVI-lea)*, în „Cumidava”, Brașov, 4, 1970, p. 91.

muntenești, printre care și Tîrgoviște²¹¹ (oricum, numărul armenilor din Țara Românească nu a fost atât de mare, precum în Moldova).

Alături de armeni, apar sporadic și *evrei*, prezența lor în orașul de pe Ialomița nefiind însă atestată documentar în secolele XIV-XVI (deținem informații din a doua jumătate a secolului al XVI-lea despre un evreu cămătar din Ocna Mare²¹² și despre o comunitate evreiască din București²¹³).

Cu siguranță, în Tîrgoviște au fost prezenți izolat și *sârbi* (precum un Marco sârbul²¹⁴) sau *bulgari*, refugiați aici datorită oprimirii otomane la care erau supuși aceștia în sudul Dunării²¹⁵.

În orașele de la sud de Carpați existau și *țigani*, ce locuiau în comunități separate, fiind robi domnești, boierești sau mănăstirești. Aceste comunități purtau numele de „țigăanii” (grupau mai multe sălașe), precum erau în Tîrgoviște, țigănia Mitropoliei²¹⁶ și cea domnească²¹⁷.

Observăm numai din puținele informații ce s-au păstrat din secolele XIV-XVI că avem de-a face cu o complexitate etnică, românii majoritari adăugându-li-se alogeni stabiliți în acest spațiu din motive foarte diverse: economice, politice, religioase. Străinii veniți în orașele din spațiul extracarpatic, inclusiv în Tîrgoviște, se ocupau cu comerțul, cămătăria sau meșteșugurile. Ei au avut tendința firească de a se grupa în mahalale și pe ulițe aparte, permițându-li-se să aibă un reprezentant al lor, biserică proprie²¹⁸. Aceste elemente străine au fost acceptate, deoarece concepția medievală despre oraș permitea locuirea mai multor etnii la un loc; conta mai mult condiția socială și religioasă, apoi cea etnică. Unul dintre motivele acceptării (sau încurajării) de către domnie a venirii elementelor etnice alogene se datorează și situației demografice din epoca respectivă. Populația era destul de rară în Europa evului mediu, în unele din țările vecine (Ungaria, Polonia) monarhii încurajând colonizarea. În general, în acest proces au fost angrenate elemente germane, care au venit și pentru că au primit privilegiile ce le-au permis dezvoltarea liberă din punct de vedere economic și politic²¹⁹. Nu avem informații despre existența în Țara Românească a unei politici de colonizare, însă credem că prezența elementelor străine, în special în orașe, dovedește faptul că domnia, dacă nu a organizat colonizarea, a permis și încurajat așezarea și stabilirea acestor categorii. În secolele XIV-XVI, sașii (probabil și grecii și țigani) au reprezentat un grup etnic semnificativ ca număr în unele din centrele urbane de la sud de Carpați, spre deosebire de celelalte categorii etnice (italieni, armeni) ce apar sporadic. Elementele etnice străine au contribuit la dezvoltarea orașului medieval, situație de la care spațiul românesc nu face excepție.

²¹¹ H.Dj. Siruni, *Armenii în viața economică a țărilor române*, în „Balcanica”, II-III, 1939-1940, p. 116. La începutul secolului al XVII-lea, călători precum Bogoslavici (*Călători străini*, V, p. 3), sau Baksic (*Ibidem*, p. 216) scriu despre armenii existenți în Tîrgoviște.

²¹² *D.I.R.*, XVI, B, V, p. 172 și p. 204, nr. 216.

²¹³ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, I, editată de Victor Eskenasy, București, 1986, p. 30, nr. 38.

²¹⁴ *D.R.H.*, B, VII, p. 34, nr. 24 (act din <1571-1574>, 8 mai).

²¹⁵ Walerand de Wavrin vorbește de 12000 de bulgari (cifră exagerată) ce ar fi trecut pe la 1445 în Țara Românească de frica turcilor (*Călători străini*, I, p. 112).

²¹⁶ *D.R.H.*, B, VII, p. 32, nr. 22.

²¹⁷ *D.I.R.*, XVI, B, V, p. 178, nr. 190.

²¹⁸ *Ibidem*, p. 448, nr. 430 (apare un „bașa al străinilor”); în 1550, comunitatea evreiască din București avea ca fruntaș pe David Ibn Usa, probabil lider religios (vezi nota 172).

²¹⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 82.

În urma analizei evoluției Țirgoviștei, de la începuturi și până la sfârșitul secolului al XVI-lea, credem că se impun următoarele concluzii:

Țirgoviștea a apărut înainte de secolul al XIV-lea, la o dată greu de stabilit, ca târg al văii Ialomiței. Cercetările arheologice efectuate până în prezent nu pot pune acest târg în legătură cu vreo formațiune politică existentă în acest spațiu înainte de întemeierea Țării Românești, așa cum este cazul Argeșului. Comunitățile de sași stabilite aici începând cu a doua jumătate a secolului al XIII-lea au contribuit la dezvoltarea așezării, probabil la obținerea de către aceasta a caracterelor urbane (organizare, instituții).

Recunoașterea Țirgoviștei drept centru urban a venit din partea domniei ce și-a stabilit aici, la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor, o reședință. Nici o așezare nu era recunoscută ca oraș decât atunci când apărea în actele oficiale ca „tîrg/oraș al domniei mele” (тръг/варош господства ми). Prima mențiune documentară este mult posterioară apariției orașului, datorită penuriei de documente legate de primul secol de existență a Țării Românești.

Începând cu Mihail I (1418-1420), Țirgoviștea îndeplinește și statutul de reședință a țării, nefiind însă unica de acest fel. În secolul al XVI-lea, domnia își stabilește reședința, în special, în curțile din București și Țirgoviște. Așezarea reședinței în București a fost determinată de factori politici, militari (influența otomană), dar și economici (orientarea comercială a Țării Românești spre spațiul sud-dunărean). Reședința din Țirgoviște a continuat să fie folosită de către domnii mai puțin favorabili politiciii otomane sau ca reședință de vară (spre sfârșitul secolului al XVI-lea, domnii rezidă numai în curțile de la București și Țirgoviște).

Orașul cuprindea în jurul său o moșie, aflată de la început în folosința orașenilor, care plăteau domniei dări pentru produsele obținute aici. Din această moșie, în virtutea dreptului de *dominium eminens*, domnii au făcut danii către mănăstirile ctitorite de ei (în cazul Țirgoviștei, către Gorgota). În veacul al XVI-lea, acest fenomen nu a cunoscut dimensiunile pe care le va atinge în Moldova, sau, ulterior, în Țara Românească (în secolul XVIII). În jurul moșiei se aflau cele „12 sate”, probabil, instituție asemănătoare cu ocolul din Moldova, dar despre care însă nu cunoaștem prea multe. Din informațiile furnizate de acte din a doua parte a secolului al XVII-lea aflăm că aceste sate plăteau vamă în târgul de care țineau și erau judecate de reprezentanții domnului, pârcălabii. Datorită precarității izvoarelor, nu cunoaștem care a fost rostul exact al acestui grup de sate; probabil ele țineau de curtea domnească din așezarea de care depindeau.

Planul orașului Țirgoviște se încadrează în tipologia orașului medieval european timpuriu, fiind neregulat. Un element comun este reprezentat de piața sau strada centrală-piața în jurul căreia gravita viața așezării (curtea domnească și cartierul săsesc sunt așezate în strânsă legătură cu aceasta). Aspectul exterior al orașului nu cuprinde similitudini cu cel al orașului de model central și vest-european, lucru surprins în mărturiile călătorilor străini ce au parcurs acest spațiu. Orașul medieval din spațiul românesc era un oraș deschis, nefortificat, întins pe o suprafață destul de mare față de populația pe care o avea.

În ceea ce privește populația, Țirgoviștea prezenta, precum celelalte centre urbane medievale, un caracter cosmopolit. În oraș locuiau români, sași,

unguri, greci, raguzani, italieni și armeni. Comunitățile etnice se grupau pe o uliță proprie, formând o mahala cu biserică proprie. Momentul venirii acestor grupuri, precum și proporția lor în cadrul populației orașului, a variat de la o perioadă la alta, în funcție și de circumstanțele istorice.

Rămân încă neclare o serie de aspecte din viața orașului, pe care sperăm, ca prin cercetarea documentelor posterioare secolului al XVI-lea sau prin publicarea de noi izvoare (precum documentele de la Athos) să le elucidăm. Problema celor „12 sate” nu este suficient de clară, deoarece aceste sate sunt greu de identificat, neavând statutul satelor de ocol din Moldova. Integrând aceste aspecte în cercetarea acestei vechi reședințe a țării de la sud de Carpați, poate se va realiza, cât mai curând, și pentru Târgoviște o monografie istorică, completă, foarte necesară în actualul context istoriografic.

The Historical Evolution of The Town of Târgoviște (14th – 16th centuries)

Summary

This study is one of the first systematic researches in Romanian historiography to consider aspects of the mediaeval historical evolution of the town of Târgoviște, residence of Wallachia. The study is based on the analysis of documentary, archaeological and narrative sources, presenting the evolution of the ruler's residence, the way the town looked then, its area and its ethnical structure.

By this research, the following conclusions were reached. Târgoviște emerged before the 14th century, at a moment difficult to specify, as a market town, in the valley of the Ialomița River. The Saxon communities that had settled there, at the beginning of the 13th century contributed to the development of this site. The acknowledgement of Târgoviște as an urban center was given by the ruling authority that had built a residence there, at the end of the 14th century and the beginning of the 15th century.

The town of Târgoviște was surrounded, as most of the other urban center of Wallachia, by an estate (“moșie” in the Romanian documents), which belonged to the town's inhabitants, who paid taxes for the products gathered there. The rulers sometime made donations from this part of the town to the monasteries they had founded (in the case of Târgoviște, to the Gorgota Monastery). Around the town estate, there were the “12 villages”, an institution resembling the “ocol” in Moldavia, but which developed differently. Considering the plan of the town, one can see that it fits into the patterns of the early mediaeval town and has an irregular shape. The central street represents a particular element that is common to the Western European town and the towns of Wallachia. This was the market, a representative place for the whole life of the settlement (the princely court and the Saxon neighbourhood were in a close connection with it). As for the population, like all other urban centers, Târgoviște had a cosmopolitan feature, as Romanians, Saxons, Hungarians, Greeks, Armenians and Italians dwelled in the town (each ethnical community has its own street, quarter and church).

These aspects are but a glimpse of the image of the town of Târgoviște during the Middle Ages, an urban center that, due to these aspects, fits into the Central and East-European model of town, preserving some local peculiarities.